
APROXIMACIÓ A L'ORIGEN LLUCMAJORER DELS SALVÀ, UNA NISSAGA DE PROHOMS D'ALTEA

GABRIEL VICH VIDAL

---

1. INTRODUCCIÓ

1.1. PUNT DE PARTIDA, METODOLOGIA, ABAST I DIFICULTATS DE LA INVESTIGACIÓ; AGRAÏMENTS

Aquesta recerca parteix d'una afirmació feta per Bartomeu Font Obrador en el volum IV de la *Historia de Lluçmajor*. Font conclou el capítol dedicat a l'emigració de llucmajorers per repoblar les terres buidades per l'expulsió dels moriscos amb aquesta frase: *Consta que los Salvà de Lluçmajor tenian casa solar en Altea, cuya calle todavía recibe su nombre; durante varias generaciones desempeñaron el cargo de alcaide de los castillos de Bernia y Cap Negret* (1982, 422).

L'afirmació feta per Font Obrador de l'origen llucmajorer dels Salvà, que des del segle XVIII era una de les famílies més poderoses d'Altea, a la Marina Baixa del País Valencià, no anava acompanyada de cap referència documental o citació bibliogràfica. Font no aclareix d'on va obtenir aquesta informació ni profunditza en el tema. L'objectiu principal d'aquest treball és confirmar les afirmacions de l'historiador llucmajorer.

Ha estat una investigació d'una gran complexitat. En primer lloc per l'abast geogràfic –Mallorca i el País Valencià– i temporal –més de 300 anys– de la recerca. La separació física entre Mallorca i la Comunitat Valenciana, el gran nombre d'arxius on calia fer treball de camp¹ a un i altre costat del mar Balear i la seva dispersió geogràfica auguraven moltes anades i vingudes i elevats costos econòmics. En segon lloc m'he topat amb el caràcter tardà i discontinu dels llibres sacramentals d'alguns arxius parroquials, com els de Lluçmajor, Tàrbena i Altea,² claus per a la investigació, i amb la manca de documentació fiscal o cadastral contemporània a l'emigració a l'Arxiu Municipal de Lluçmajor. Els horaris i el calendari d'obertura d'alguns arxius, especialment del Diocesà, tampoc no han ajudat gaire. Finalment calia consultar una extensíssima bibliografia, la major part de la qual no disponible a les biblioteques insulars.

Pel que fa a la metodologia m'he basat en el sistema de treball i les fonts suggerides per Antoni Mas i Joan-Lluís Monjo (2004, 92): el creuament de dades procedents de fonts valencianes, bàsicament els llibres sacramentals de diversos arxius parroquials, les cartes pobla, censos de població i capbreus, amb les procedents de fonts llucmajoreres: documents sacramentals, talles, estims i protocols notariaus. També he fet servir la metodologia d'identificació de repobladors insulars ideada per Mas i Monjo (2004, 92) quan no ha estat possible documentar-los, tal com veurem més avall.

A l'hora de superar dificultats voldria destacar l'existència d'una eina com és la monumental base de dades genealògica de la Marina de José Ramón Pérez Martínez,³ que m'ha estalviat moltes despeses en desplaçaments i estades al continent. També la col·laboració entusiasta i desinteressada d'un seguit de persones. En primer lloc Miguel del Rey, que a més de fer-me arribar les seves publicacions, em va suggerir seguir la pista de Pere Maria Orts, descendent dels Salvà d'Altea, a través de l'arxiu del qual vaig poder conèixer les valuoses aportacions del malaurat Jaume Pastor. En segon lloc Joan Giner, que em va permetre consultar els seus apunts de treball quan seguia una pista equivocada que tanmateix em portà a descobrir el treball de Pérez Martínez. A José Ramón Pérez Martínez, sempre disposat a resoldre els meus dubtes i a compartir amb mi totes les seves descobertes. També a Antoni Mas, que entre altres coses em posà en contacte amb Joan-Lluís Monjo, el qual feu tot el possible perquè poguera consultar els treballs de Joaquín Ronda i m'aclarí molts dubtes en qüestions de toponímia. Al meu nebot Diego López Segarra li agraeixo les seves recerques a arxius i biblioteques valencians. Al bibliotecari Alberto Sánchez Moro, que em revelà totes les possibilitats del préstec interbibliotecari. I, per acabar, a la meua pacient esposa, Maria Antònia Segarra, que entre d'altres coses em va suggerir un enfocament de gènere destinat a treure de l'oblit les dones d'aquesta nissaga: dones d'empenta com Marianna Vidal, Anna Maria Salelles o Vicenta Maria Bolufer, sense les quals no es pot explicar l'ascens dels Salvà alteans.

1.2. ELS LLUCMAJORERS I L'EXPANSIÓ DEL LLINATGE SALVÀ CAP A LA MARINA DEL PAÍS VALENCIÀ

Segons les investigacions d'Enric Guinot (1999, 508) que citen Antoni Mas i Joan-Lluís Monjo (2003, 526) el cognom Salvà està documentat al Regne de València des de l'edat mitjana, però, en tots els casos, a localitats molt allunyades d'Altea i situades sempre al nord de les comarques on la incidència de la repoblació mallorquina va ser més important. Per tant, el cognom Salvà no hi estaria documentat abans de 1611 ni a l'edat mitjana, ni a la moderna (Mas & Monjo 2003, 531).

Pel que fa a Mallorca, apareix de forma molt primerenca a la documentació conservada del segle XIII (Vaquer 2008, 104). Al segle XVI el cognom Salvà era un

dels més habituals a Lluçmajor. A principis de segle, entre els 607 llucmajorers que apareixen en les llistes inquisitorials d'implicats en les Germanies n'hi ha 25 de llinatge Salvà, poc més del 4 % del total.⁴ Aquest percentatge es manté tant als estims de 1578 com a la talla de 1585. En aquesta talla hi apareixen 29 portadors d'aquest cognom entre els poc més de 670 contribuents que s'hi anomenen. En aquell moment ja era un dels llinatges més nombrosos a Lluçmajor, juntament amb Mut (39 portadors), Tomàs (36) o Clar (29).⁵

A partir d'aquestes evidències la tesi defensada per Antoni Mas i Joan-Lluís Monjo (2003, 527) és la de l'origen mallorquí, i específicament llucmajorer, de l'expansió d'aquest llinatge per les Marines a principis del segle XVII. Aquesta expansió seria una de les conseqüències de la participació insular en la repoblació posterior a l'expulsió dels moriscos. Segons les seves investigacions tots els repobladors de llinatge Salvà que arriben a la Marina per repoblar els espais buidats per l'expulsió dels moriscos són directament o indirectament d'origen llucmajorer (Mas & Monjo 2003, 539-540). Aquests repobladors de cognom Salvà s'establiren a Llíber, Tàrbena, Gata, Pedreguer, Pego, Ondara i Senija (Mas & Monjo 2002, 50; 2003, 540).

La primera persona de llinatge Salvà documentada per Mas i Monjo a la zona la localitzaren a Llíber el 1611. Es tracta del llucmajorer Miquel Salvà, un dels 25 caps de família que en signen la carta pobla el 1611 (Mas et al. 2006, 22-25). Miquel Salvà havia nascut a Lluçmajor cap al 1580⁶ i es va establir amb la seva família: la seva dona, també llucmajorera, Catalina Perpinyà i el seu fill Miquel Salvà i Perpinyà, també nascut a Lluçmajor, l'any 1608.⁷ El genealogista Juan Ramón Pérez Martínez ens fa saber que el 1610 Miquel Salvà ja es trobaria a Llíber perquè hi va néixer el seu segon fill, Llorenç Salvà. El capbreu de la vall de Xaló de 1635 ens informa que a Llíber també s'hi havia establert un altre llucmajorer, Josep Salvà *de Vernissa*⁸ (Mas & Monjo 2002, 65-66; Mas et al. 2006, 19). A partir de les genealogies de Juan Ramón Pérez Martínez he deduït que també ho va fer, almenys inicialment, amb la seva família, formada per la seva dona, la llucmajorera Francina Catany⁹ i els seus fills Julià Salvà *de Guiamerà*, nascut a Lluçmajor cap a 1605¹⁰ i Miquel Salvà,¹¹ nascut també a Lluçmajor entorn del 1610.¹² La tesi deduïda a partir de Pérez Martínez és compartida i corroborada per Joan Giner (2014, 13).

El següent cas descobert per Mas i Monjo (2003, 540) el trobam el 1616 a Tàrbena. En el document de l'establiment d'aquell any hi figura el presumpte llucmajorer Macià Salvà (Mas & Monjo 2003, 540 i 548). Macià Salvà, nascut segons Pérez Martínez cap al 1595,¹³ s'hi establí amb la seva dona Marianna Vidal, nascuda entre 1595 i 1600.¹⁴ En la documentació parroquial d'aquesta localitat el 1621 apareix un altre presumpte llucmajorer, Cristòfol Salvà, la família del qual també s'establí de forma duradora a Tàrbena (Mas & Monjo 2003, 540 i 548). A partir de les troballes de Pere Maria Orts i Pérez Martínez podem dir que en aquella data hi hauria dos Cristòfols Salvà a Tàrbena. Un seria el fill primogènit de Macià Salvà i Marianna Vidal, que en realitat no seria llucmajorer sinó nascut a Tàrbena, entre 1615 i 1620.¹⁵

L'altre Cristòfol Salvà és el padrí de bateig de dos dels fills de Macià Salvà, Joan Nadal i Macià Atanasi, que al registre parroquial figura com a habitador de Tàrbena.¹⁶

A Gata Josep Costa ja va indicar la procedència llucmajorera dels Salvà que s'hi establiren (1978, 90). Font Obrador a partir de protocols notariais mallorquins hi situà el 1620 Julià Salvà *de Guiamerà* i el 1636 Miquel Salvà (1982, 422-423). Però posteriorment Joan Giner (2014, 21) ha arribat a la conclusió que aquests, com molts d'altres llucmajorers arribats a Gata, s'hi desplacen en bloc des de Llíber i en cap cas directament des de Lluçmajor. Mas i Monjo (2002, 55-56; 2003, 540) defensen l'arribada a Gata des de Llíber del Miquel Salvà, que apareix a la carta pobla de Llíber perquè el nom d'aquest desapareix ràpidament de l'arxiu parroquial de Xaló i en canvi apareix un Miquel Salvà al cens de Gata de 1646. Però com hem dit abans, a Llíber conviuen dos Miquels Salvà i l'arribat a Gata seria el fill de Josep Salvà *de Vernissa*. El motiu de la desaparició del primer dels arxius de la vall de Xaló és que va morir el 1622.¹⁷

A Pego el 1636 trobam un altre repoblador de cognom Salvà anomenat Joan. Segons el registre del seu matrimoni no va arribar al Regne de València des de Lluçmajor sinó des de Nàpols. Però Mas i Monjo creuen fermament que es tracta d'una persona nascuda a Lluçmajor que primer hauria emigrat a Nàpols per després traslladar-se a les Marines. Ho justifiquen per la importància de les migracions mallorquines cap a Sardenya i el sud d'Itàlia a principis del segle XVII (Mas & Monjo 2003, 540 i 548). Font confirma la importància d'aquest moviment migratori a Lluçmajor al segle XVII documentant 13 llucmajorers a Càller, Palerm, Sicília i altres llocs d'Itàlia. De fet, en la relació de llucmajorers residents fora del Regne de Mallorca documenta un Joan Salvà¹⁸ el 1639, sense especificar-ne el lloc de residència (1982, 425-426).

Un altre punt d'arribada de llucmajorers de llinatge Salvà és Pedreguer. Entre els veïns de Pedreguer atestats al cens de 1646 per Mas i Monjo (2002, 56-57 i 148-150; 2003, 540 i 548) trobam tres persones de cognom Salvà: Joan,¹⁹ Lluç i Vicent. Gràcies al genealogista Juan Ramón Pérez Martínez sabem que es tracta de la família d'un segon Joan Salvà,²⁰ nascut a Lluçmajor cap al 1585 i que el 1610²¹ ja s'hauria establert a Pedreguer perquè els seus primers fills ja hi van néixer. Per tant queda clar que no és el mateix present a Pego el 1636. De la seva dona només sabem que el seu nom era Llúcia i que havia nascut el 1590, però Pérez Martínez ens revela el nom, el lloc i la data de naixement dels seus nombrosos fills: Antònia i Antoni Salvà, que van néixer el 1610;²² Joan, el 1615;²³ Lluç, el 1618;²⁴ Vicent, el 1620,²⁵ i Catalina, el 1625.²⁶ Per tant, aquells Lluç i Vicent Salvà possiblement devien ser dos dels fills de Joan Salvà.

A Ondara ens trobam amb el cas més dubtós i polèmic. El 1988 Robert Miralles (1988, 347-348) parla de la presència del cognom Salvà a Ondara entre els repobladors vinguts després de l'expulsió dels moriscos. Miralles considera que el llinatge Salvà va arribar a Ondara des del Rosselló. Anys després Antoni Mas i Joan-Lluís

Monjo (2002, 50) defensaren que era una atribució errònia i que el més probable era que fos d'origen llucmajorer. En un estudi posterior, *La població d'Ondara entre els segles XIV i XVII*, Miralles torna a insistir en el seu origen catalanorossellonès. En un buidat del primer llibre d'enregistrament de l'arxiu parroquial d'Ondara entre 1624 i 1668, que ressenya la població d'origen i el lloc d'arribada dels immigrants, s'indica que aquest Salvà va arribar a Ondara el 1652 procedent de França.²⁷

A Senija, en el cens de 1646 hi apareix un Pere Salvà (Mas & Monjo 2003, 540 i 548), tal vegada el mateix llucmajorer que Font documenta des del 1610 al Regne de València (1982, 422). Pérez Martínez assegura que va néixer a Lluçmajor entorn del 1580 i que hauria arribat al Regne de València amb la seva dona, Catalina Sastre, també llucmajorera, i el seu únic fill, Miquel Salvà Sastre, igualment nascut a Lluçmajor el 1610.²⁸

Per tant, tenint en compte les noves dades, que, en general, confirmen les tesis de Mas i Monjo (2002, 50; 2003, 540, 548 i 550) arribam a la conclusió que en el període 1613-1646 aquest cognom s'hauria establert al nucli de termes format per Llíber, Gata, Pedreguer, Senija, Tàrbena i Pego per mitjà d'immigrants d'origen llucmajorer. Des d'aquest nucli inicial el cognom Salvà s'hauria expandit cap a la franja costanera i hauria arribat a localitats de la Marina com Dénia, Xàbia, Teulada, Callosa, Poble-nou de Benitatxell i Benidorm, i fins i tot de la Safor, com Vilallonga, Oliva o Gandia (Mas & Monjo 2003, 540-541 i 551).

1.3. L'ARRIBADA DEL LLINATGE SALVÀ A ALTEA

Altea és un cas especial dins les comarques de la Marina. Tot i que no es va veure afectada en l'àmbit demogràfic per l'expulsió dels moriscos, va haver de ser refundada i repoblada el 1617. Les causes d'aquesta refundació les podem relacionar amb les activitats del corsarisme nord-africà. Al segle XVI els atacs de pirates i corsaris, otomans i algerins, contra les costes valencianes es van intensificar (Ivars 2011, 50-51), especialment a les Marines (Garcia 2006, 109). Entre 1582 i 1600 es documenten atacs a gran escala contra nombroses poblacions de la Marina: Calp, la Vila Joiosa, Moraira, Benissa, Altea, Callosa d'en Sarrià, Polop, Xàbia i Teulada (Garcia 2006, 156-158; Ivars 2011, 50-51; Colomar 2016, 278-304). Aquesta intensificació de l'activitat corsària va afectar greument la baronia d'Altea, senyoriu dels Palafox, i va provocar la seva decadència econòmica i un despoblament gairebé absolut. A finals del segle XVI es proposa la refundació d'Altea per mitjà de la construcció d'una fortalesa que aculli la nova vila. L'objectiu era establir la població en un lloc segur, atreure nous pobladors i dinamitzar la vida econòmica de la zona. Entre 1604 i 1617 els Palafox van edificar tant la fortalesa com les cases i es refundà progressivament la població. Aquest procés culminà amb la segona carta de poblament d'Altea, concedida pels Palafox el 1617 (Orts & Pastor 1988; del Rey 2015, 103). Per Antoni Mas

i Joan-Lluís Monjo (2002, 50) 10 dels 48 signataris d'aquesta carta pobla porten llinatges que podrien indicar un origen balear.²⁹ Gràcies a Font Obrador sabem que Bartomeu i Joan Genestar i Joan Mulet eren llucmajorers (Font 1982, 422-423). També podrien ser-ho els de llinatge Vidal arribats des de Tàrbena el 1630 (Mas & Monjo 2002, 50; Llobell 2009, 14). Però ni entre els refundadors ni entre els nombrosos repobladors balears³⁰ que abandonen les valls interiors per establir-se a Altea a la segona meitat del segle XVII no trobam cap persona de llinatge Salvà (Mas & Monjo 2002, 50). Josep Llobell Frasquet (2009, 14) a l'article «El elemento judío en la repoblación del Siglo XVII en Altea y las Marinas», tampoc no documenta l'arribada d'aquest llinatge a Altea a la segona meitat del segle XVII.

Gutiérrez del Caño (1920, 226-229) documenta a Altea Ignasi Salvà a principis del segle XIX en un document que indica la seva elevada posició social i les seves responsabilitats polítiques i militars: *Ignacio Salvá subteniente requeridor de la Costa Alcalde ordinario de la misma*.

Posteriorment Ramon Lloréns Barber (1988, 405) ens descobreix un personatge de cognom Salvà anterior a Ignasi, el seu pare Domingo Salvà, quan transcriu un document datat el 1791 que ens indica la seva condició de pare d'Ignacio Salvà; la identitat de la seva viuda, Maria Anna Salelles, així com els seus estudis, la seva professió, els seus càrrecs i l'any de defunció, 1755 (Lloréns 1988, 405).

Jaume Pastor i Fluixà (2005, 513-514) a *Les baronies de Calp, Benissa, Teulada i Altea*³¹ assegurava que el primer Salvà d'Altea havia estat Cristòfor Salvà i Carrió, el pare de Domingo Salvà, i que la seva nissaga procedia d'una família llucmajorera assentada a Tàrbena, la de Macià Salvà, el repoblador establert el 1616. En canvi Josep Llobell (Llobell 2009, 15-16) datava la seva arribada a Altea al segon terç del segle XVIII per mitjà d'una família procedent de Llíber i Gata. Els Salvà de *Vernissa i Guiamerà?* Cap de les hipòtesis plantejades per aquests dos historiadors va acompanyada de la pertinent justificació documental, i per certificar quina era la correcta va caldre contrastar-les documentalment.

Mentre provava de confirmar la pista, que com veurem resultà falsa, dels Salvà de Llíber i Gata, vaig contactar amb Juan Ramón Pérez per assabentar-lo de tot el que havia descobert dels primers Salvà documentats a Altea. Aquest de seguida els va relacionar amb un rebesnet de Macià Salvà i Marianna Vidal. Es tractava de Domingo Macià Salvador Francisco Salvà, nascut a Tàrbena l'any 1702.³² Pérez Martínez havia perdut la pista d'aquest personatge a partir del 1736. La darrera dada que havia trobat sobre ell era el seu matrimoni amb Maria Anna Salelles, recentment descobert i encara no publicat a la seva base de dades genealògica. Aquesta va ser la via per mitjà de la qual el relacionarem amb Domingo Salvà d'Altea. A Oliva, a la parròquia de Santa Maria es va casar el 15 de març de 1736 *Domingo Salvá Ripoll, doctor en drets, natural de Tàrbena y habitador en Altea, fill de Christofol Salvá y Jusepa Ripoll, am Maria Ana Salelles natural y habitadora de la vila de Oliva, filla Roch Salelles y Maria Ana Escriva*.³³ Aquest registre sacramental prova sense cap mena de

dubte que, tal com havia defensat Pastor i Fluixà, els Salvà d'Altea eren descendents dels Salvà de Tàrbena.

Jaume Pastor no deixava clar on havien nascut Cristòfor Salvà i Carrió i els seus fills i, per tant, no podíem determinar exactament quan arribaren des de Tàrbena ni quin era el primer Salvà nascut a Altea. Per Pérez Martínez també vaig poder saber que Cristòfol Salvà i Carrió, fill de Macià Hilari Salvà i Sifre, hauria nascut a Tàrbena el 1674³⁴ i que els seus 3 primers fills, Francesca, Macià i Domingo, nasqueren també a Tàrbena el 1697, el 1700 i el 1702.³⁵ A partir d'aquesta data Pérez Martínez perd la pista d'aquesta branca dels Salvà tarbeners, de tal manera que no pot documentar la defunció de cap dels abans anomenats. Per Pastor i Fluixà (2005, 513) també coneixem l'existència d'una quarta germana que Pérez Martínez no va trobar a Tàrbena, Ignàsia, batejada el 1715, sense que, un cop més, aclareixi on. Per acabar, Pere Maria Orts, autor d'un arbre genealògic dels seus avantpassats tarbeners de llinatge Salvà, ens hi revela l'any de defunció de Macià Hilari Salvà, el 1733.³⁶

A partir de totes aquestes dades faig un seguit de deduccions a mode de conclusió: la primera és que com que totes les dades que apareixen a l'arbre genealògic elaborat per Pere Maria Orts procedeixen de l'Arxiu Parroquial de Tàrbena, deducisc que Macià Hilari Salvà va ser el darrer representant d'aquesta nissaga traspassat a Tàrbena.³⁷ La segona és que si Pérez Martínez no va trobar la quarta filla dels Salvà-Ripoll, Ignàsia Salvà, és perquè no va nàixer a Tàrbena i donat que Cristòfor Salvà i Carrió està documentat per Pastor i Fluixà (2005, 514) com a veí d'Altea i que la majoria dels seus fills es casen amb alteans, figuren com a habitants d'Altea o hi moren,³⁸ el més lògic és pensar que aquesta família abandonà Tàrbena per establir-se a Altea entre la data de naixement de Domingo, 1702, i el 1715, quan naix Ignàsia. Els següents Salvà nascuts a Altea serien els dos fills de Domingo Salvà i Maria Anna Salelles: Cristòfol i Ignasi Salvà i Salelles (2005, 514).

2. APROXIMACIÓ ALS ORÍGENS LLUCMAJORERS DE MACIÀ SALVÀ I MARIANNA VIDAL

Tot i que autors de solvència contrastada com Pere Maria Orts, Jaume Pastor, Antoni Mas o Joan-Lluís Monjo creuen fermament que Macià Salvà era llucmajorer, cap d'ells ho acredita documentalment. En tots ells és atribució hipotètica basada en l'onomàstica i no pas una certesa amb base documental. Pere Maria Orts, que va elaborar el primer arbre genealògic del llinatge Salvà,³⁹ no va trobar als ancestres llucmajorers dels Salvà de Tàrbena. Tampoc els identifica Jaume Pastor i Fluixà, tot i que insinua, un cop més sense atestar-ho, que podrien ser parents dels Salvà establerts a Gata. Pérez Martínez creu que Macià Salvà hauria nascut el 1595,

segurament a Lluçmajor. Dedueix la data a partir de la seva defunció el 27 d'agost de 1626 als suposats 31 anys. L'edat de defunció és una informació no contrastada documentalment per Pérez Martínez perquè prové de Maria Francina Galiana Botella, sense que se'n sàpiga l'origen.

Les meves recerques a l'Arxiu Diocesà de Mallorca no han pogut confirmar cap d'aquestes dades. El fet que les fonts valencianes no indiquin el nom dels pares de Macià Salvà ha complicat molt la recerca, perquè la combinació d'aquest nom i cognom era prou freqüent al Lluçmajor de l'època. Com ja hem vist, si el fill primogènit de Macià era Cristòfol, podem deduir, a partir dels costums antroponímics mallorquins, que el pare de Macià es deia també Cristòfol. Però aquests usos no són una ciència exacta i ni tan sols tenim la certesa absoluta que el seu primogènit fora Cristòfol i no pas Miquel. Tanmateix, posaria en dubte la hipòtesi de Galiana Botella perquè al llibre sacramental de bateigs de la parròquia de Lluçmajor⁴⁰ no vaig trobar cap naixement d'un minyó amb el nom de Macià o Maties Salvà entre els anys 1594 i 1600. Tot i que aquest document en general està ben conservat, presenta alguns fragments il·legibles, deteriorats o arrabassats. Podria ser que el baptisme d'aquest personatge restara en algun d'aquests fragments deteriorats. Però el més probable és que Macià Salvà nasquera abans del que creu Galiana Botella i que la seva edat a l'hora de morir fora superior als 31 anys. Caldria doncs revisar els baptismes en els intervals 1586-1593 i 1572-1573, els únics de què disposem a l'ADM. L'únic Macià Salvà que apareix documentat entre 1594 i 1600 al llibre de baptismes és el marit d'Apol·lònia Clar, pare d'una filla el 1598 i d'un fill el 1600.⁴¹ Si aquest era el nostre home com a molt prest hauria nascut cap a 1580, la qual cosa faria impossible documentar-lo, i el matrimoni amb Marianna Vidal seria en segones núpcies. A la talla de 1583 apareix un sol Macià Salvà, que contribueix amb 2 lliures, 1 sou i 3 diners (Font 1978, 324). Segurament és el Macià Salvà propietari de la possessió de Lluçamet, valorada en 1.000 lliures, que apareix als estims de 1573 (Font 1978, 45).

Per altra banda, la presència a Tàrbena d'un Cristòfol Salvà, que com hem dit abans probablement devia ser el germà, o fins i tot el pare, de Macià Salvà i que el seu probable primogènit devia ser batejat com a Cristòfol, ens reafirma a mi i a Pérez Martínez en l'opinió que el pare de Macià s'anomenaria també Cristòfol. La relativa freqüència d'aquesta combinació d'antroponim i llinatge a Lluçmajor a finals del segle XVI i inicis del XVII fa molt difícil identificar quin podria ser aquest suposat pare. Als estims de 1573 apareix un Cristòfol Salvà del que *stimaren camp y vinya per vint y sinch lliures* (Font 1978, 35). Segons Font (1978, 447) així s'anomenava el segon fill d'un pagès benestant llucmajorer, Miquel Salvà de Cas Frares, que el 1575 testava a favor dels seus germans menors. Un altre exemple seria un dels contribuents esmentats a la talla de 1585, *Xhristophol Salva*, que contribueix amb 2 sous i 3 diners (Font 1978, 322), per la qual cosa sembla ser un petit propietari. Un altre exemple és un dels 14 pagesos establerts pel donzell Bernadí Sureda Sanglada a les seves posses-

sions de la Marina de Lluçmajor⁴² entre el 9 i el 18 de juliol de 1593. Cristòfol Salvà va comprar la segona parcel·la més gran de l'establiment realitzat en aquelles dates, amb una superfície de 16 quarterades (Font 1982, 186). Finalment a la base de dades de Concessos o llicències matrimonials de l'ADM apareixen tres matrimonis de Cristòfol Salvà llucmajorers a finals del segle XVI, el 1572, el 1573 i el 1599.⁴³

La preocupació de la historiografia per Marianna Vidal fins ara ha estat gairebé nul·la. Cap dels autors abans esmentats ha formulat cap hipòtesi sobre el seu origen. Pérez Matínez pensa que com Macià Salvà també hauria nascut el 1595. Un altre genealogista, Bernard Costa-Perez, amb el qual no he pogut contactar personalment, informa a la seva base de dades que hauria nascut el 1600 a Lluçmajor, que el seu nom complet seria Margalida Marianna Vidal i que els seus pares serien Miquel Vidal, suposat llucmajorer i signatari de la carta pobla de Tàrbena, i Francesca Dura, Duran o Benuja. Bernard Costa tampoc explica les fonts a partir de les quals extreu aquestes dades. Pérez Martínez també està convençut que Marianna Vidal era filla de Miquel Vidal, però per ell la mare era Francesca Benuja i segurament les padrines de bateig dels dos fills de Macià Salvà documentades a l'Arxiu Parroquial de Tàrbena, Margalida Vidal i Francesca Vidal, serien les seves germanes. El costum antroponímic de batejar el segon fill amb el nom de l'avi matern és un altre indicatiu favorable. Però en el llibre de baptismes de la parròquia de Lluçmajor tampoc no apareix cap naixement d'una Margalida o Marianna Vidal entre els anys 1594 i 1600. Un cop més es podria haver perdut a les parts deteriorades o destruïdes del registre, haver nascut abans o no ser llucmajorera. A la base de dades de concessos de l'ADM no vaig trobar cap matrimoni entre un Miquel Vidal i una Francesca Duran o Benuja ni al segle XVI, ni al XVII, tot i que això no descarta la seva existència perquè aquests documents estan molt deteriorats. Aquesta Francesca Dura o Duran podria tenir alguna relació de parentiu amb Joan Duran, un dels signataris de la carta pobla i dels primers establits, que, per cert, rep fins a 6 parcel·les que confronten amb les de Miquel Vidal (Cases 1983, 168-169). A Lluçmajor a finals del segle XVI sí que he trobat proves de l'existència de nombroses persones anomenades Miquel Vidal. Només a la talla de 1583 n'apareixen 6: Miquel Vidal *Sona*, que contribueix amb 1 sou i 3 diners; Miquel Vidal q^o, amb 6 sous; Miquel Vidal *Vicari*, amb 1 lliura, 11 sous i 4 diners; Miquel Vidal *den Rafel*, amb 1 sou i 6 diners; Miquel Vidal *den Jaume*, amb 1 sou i 2 diners, i Miquel Vidal *Caplull*, amb 1 sou i 6 diners (Font 1978, 323-328). Entre 1594 i 1600 apareixen 2 persones dites Miquel Vidal al llibre de baptismes de la parròquia de Lluçmajor: el primer és Miquel Vidal, un minyó nascut el 1599; el segon el seu propi padrí jove, també anomenat Miquel Vidal.⁴⁴ Font (1978, 180) també parla d'un Miquel Vidal *Xexa*, que el 1593 tenia propietats properes a les establertes per Bernadí Sureda a Antoni Cardell a la Marina de Lluçmajor entre Gardonda i Guiamerà. Finalment tenim un altre Miquel Vidal, llucmajorer casat amb Francina Jordi, que és l'establert a Llíber el 1611 (Noguera 2008, 170). Amb aquest elevat nombre de portadors de la mateixa combinació de nom i cognom, pertanyents

a famílies diferents resulta molt difícil reconstruir la família Vidal i determinar el seu patrimoni i el seu estatus social, encara que la majoria semblen petits propietaris.

Una altra font per atestar aquestes persones a Lluçmajor i analitzar-ne el patrimoni hauria estat l'anàlisi de talles, estims o capbreus contemporanis a la repoblació. Com ja he dit a la introducció i a diferència del que passa a Santa Margalida, on es conserven els estims de 1603 i 1611, a l'Arxiu Municipal de Lluçmajor no he trobat cap document d'aquest tipus. Només es conserven alguns fulls de la talla de 1618 i d'una altra talla d'un any indeterminat de la primera dècada del XVII, ambdós en un estat ruïnós i d'on no he pogut extreure cap informació rellevant per al cas.

La tercera i última font per documentar-los serien els protocols notariaus, una via ja transitada per Font Obrador (1982, 422-423), que va documentar d'aquesta manera 52 llucmajorers –49 homes i 3 dones– emigrats al Regne de València al segle XVII. Lamentablement en aquesta llista no hi figuren ni Macià Salvà, ni Marianna Vidal, ni Miquel Vidal, ni Francesca Duran o Benuja. Els repobladors illencs deixaren la seva petjada als protocols notariaus quan abans de partir cap a la seva destinació o un cop ja establerts alienaren part o la totalitat dels seus béns o en nomenaren procuradors (Mas & Monjo 2002, 28). Hi ha molts colons documentats a les fonts valencianes com a llucmajorers que no apareixen a la llista de Font. Es tracta de persones que per la seva edat o per la seva posició social no posseïen béns ni propietats. Així, Macià Salvà i Miquel Vidal podrien ser llucmajorers amb patrimoni d'escassa entitat, o que fins i tot no en posseïen. Si Macià Salvà havia nascut el 1595 seria massa jove per haver-se emancipat a Lluçmajor i tenir-hi propietats. Però si Miquel Vidal era realment el pare de Marianna Vidal, s'hauria emancipat a finals del segle XVI o principis del XVII i si no disposava de patrimoni devia ser perquè formava part dels estrats més humils de la pagesia: missatges, jornalers o roters. El mateix podria passar amb Macià Salvà si havia nascut abans de la data estimada per Galiana Botella.

A l'espera de seguir amb l'anàlisi dels fons documentals de l'ADM, a l'hora de provar el seu origen no queda més remei que utilitzar els criteris d'identificació onomàstica ideats per Mas i Monjo (2004, 92). Aquests atribueixen l'origen mallorquí d'un repoblador no documentat com a tal si compleix dues d'aquestes quatre condicions: una combinació de nom i cognom existent en una localitat mallorquina focus emissor d'emigrants, un cognom que entre els repobladors hagi estat majoritàriament documentat com a originari d'una sola població, l'establiment a contrades repoblades majoritàriament per illencs i, per acabar, que en cas d'estar casats, que el llinatge del cònjuge fos també habitual a la població d'origen. Els membres d'aquesta nissaga compleixen totes aquestes condicions: tant els llinatges Salvà com Vidal eren molt habituals a Lluçmajor a finals del segle XVI; hem presentat exemples de llucmajorers d'aquella època anomenats Cristòfol Salvà (el presumpte pare i/o germà del Macià establert a Tàrbena), Macià Salvà i Miquel Vidal (presumpte pare de Marianna Vidal); la immensa majoria de repobladors de cognom Salvà estan documen-

tats com a llucmajorers; Tàrbena és un terme repoblat per *omnes agricultores insulae majoricae oriundi* (Mas & Monjo 2004, 95). S'ha d'afegir que la majoria d'exemples proposats són membres de famílies de petits propietaris pagesos o establidors amb patrimonis insuficients, col·lectiu que és un dels més implicats en aquest moviment migratori. També que seguint les tendències endogàmiques pròpies del col·lectiu de repobladors insulars Macià es casa amb Marianna, possiblement filla del presumpte llucmajorer Miquel Vidal. Els seus fills també segueixen els costums matrimonials de la comunitat emigrada amb un predomini absolut dels casaments entre mallorquins, preferentment habitants de la mateixa Tàrbena. A Tàrbena entre 1620 i 1699 més del 83,3 % dels matrimonis foren entre illencs (Mas & Monjo 2002, 95). I si en aquesta família no trobam exemples de matrimonis de dos cònjuges llucmajorers o descendents de llucmajorers residents a Tàrbena és perquè només hi romangué una família llucmajorera, els mateixos Salvà. Però en l'única ocasió en què un dels seus fills es casa amb una persona d'una localitat diferent, ho fa amb una filla de llucmajorers: Joan Nadal Salvà i Vidal es casa a Llíber amb Jerònima Montserrat,⁴⁵ filla del llucmajorer Joan Monserrat i neta de Pere Monserrat, un dels signataris de la carta pobla (Mas et. al. 2006, 22 i 56-57).

3. L'ASSENTAMENT DE LA FAMÍLIA DE MACIÀ SALVÀ I MARIANNA VIDAL A TÀRBENA

El procés de repoblació de la baronia de Tàrbena engegat per Caterina de Montcada, marquesa d'Aitona, després de l'expulsió dels seus vassalls moriscos va ser complex i difícil. Es va haver de dur a terme per mitjà de l'arribada de tres onades de colons documentats a la carta pobla de 1610 o 1611,⁴⁶ i als establiments de 1612 i 1616 (Corbalán 2004, 248; Galiana 2010, 57; Mas & Monjo 2007, 7). Es tracta d'un exemple gairebé perfecte del model de repoblament plantejat per Casey (2006, 28): després d'una primera fase d'afluència massiva de repobladors, en aquest cas entre 1610 i 1616, es produeix una segona etapa d'inestabilitat, amb gran nombre de trasllats, retorns i gran renovació de pobladors fins als anys trenta,⁴⁷ i una tercera de progressiva estabilització, en aquest cas entre 1633 i 1646.⁴⁸ Així, a partir dels diferents documents de repoblació i del cens de 1646 sabem que dels 17 caps de família que signaren la carta pobla de 1610, només 6 s'hi establiren de forma definitiva (Mas & Monjo 2007, 7); dels 36 signataris dels primers establits, descomptant els repobladors de 1610 que s'hi tornen a esmentar, només 7 resten al poble; de les 23 famílies establertes el 1616 s'hi mantenen 16 (Mas & monjo 2007, 7-8). Als anys vint i trenta del segle XVII arribaren 8 famílies més de colonitzadors, algunes des de Mallorca i d'altres procedents de localitats properes (Mas & Monjo 2007, 8). La resta del segle hi van arribant esporàdicament algunes noves famílies.

Hi ha molta confusió a les fonts a l'hora de determinar l'arribada de la família de Macià Salvà i Marianna Vidal a Tàrbena. A partir de les dades genealògiques de Bernard Costa i Pérez Martínez es pot deduir que Marianna Vidal hauria arribat a Tàrbena amb els seus pares i germanes el 1610, amb la primera onada colonitzadora. En canvi a Macià Salvà el documentem a partir de la tercera i gairebé definitiva onada repobladora: els establits realitzats el 27 d'agost de 1616 (Mas & Monjo 2007, 8; 2004, 222). Però, com ja hem dit abans, també és possible que s'establira a Tàrbena abans d'aquesta data. Així ho creu Pérez Martínez perquè calcula que el seu primogènit, Cristòfol Salvà i Vidal, hauria nascut ja a Tàrbena el 1615.⁴⁹ En canvi Bernard Costa data les noces entre Macià Salvà i Marianna Vidal el mateix dia de la firma dels establits i retarda la data del naixement de Cristòfol al 1620.⁵⁰ Si fora com defensa Bernard Costa Macià Salvà hauria arribat a Tàrbena des de Lluçmajor per participar als establits i celebrar un matrimoni prèviament concertat amb Marianna Vidal. A la base de dades de concessos de l'ADM no hi he trobat cap llicència d'un matrimoni entre un Macià Salvà i una Marianna Vidal a principis del segle XVII. Per afegir més confusió un temps després detectam la presència d'un Cristòfol Salvà que no participa als establits de 1616 però que, com ja hem dit, el 1622 és documentat com a habitador de Tàrbena.

En tot cas, abans o després, tots aquests personatges arriben a aquesta població situada a 560 metres sobre el nivell del mar, en un marc geogràfic caracteritzat per un relleu molt accidentat: envoltada de muntanyes d'entre 850 i 1000 metres i amb un terme travessat per nombrosos i profunds barrancs (Cases 1983, 11 i 131). Les condicions per al desenvolupament agrari no hi són gaire favorables. El paisatge agrari tarbener es caracteritza per un seguit d'elements que dificulten les activitats agràries: relleu molt accidentat, necessitat d'aixecar marjades, absència de corrents fluvials continus, precipitacions escasses i sòls poc fèrtils (Cases 1983, 16-17). Hi predominava, l'agricultura de secà,⁵¹ entre la qual destacava la trilogia de cultius arboris formada per ametllers, garrofers i oliveres,⁵² i, en menor mesura, la vinya, els cereals⁵³ i una presència gairebé testimonial de l'horta i els freginals (Cases 1983, 17). És el típic paisatge agrari de les zones morisques tal com ens el descriu Ciscar Pallarés (2009, 48-49): microregadius a les marjades dels vessants de les muntanyes que aprofitaven intensivament l'aigua de fonts i barrancs per crear petites hortes d'elevada productivitat, que es complementaven amb una majoria de terres de secà conrades amb cultius cerealícoles i d'arbratge com oliveres, figueres, garrofers i ametllers, de caràcter més extensiu.

Com hem dit, el primer a arribar és Miquel Vidal, el presumpte pare de Marianna Vidal, que figura entre els signataris de la carta pobla (Corbalan 2004, 252-256). Poc després participa al primer establiment emfitèutic datat el 2 de gener de 1612 (Cases 1983, 134-135 i 168-169; Navarro & Pla 2007, 141-142), en el qual la marquesa d'Aitona va concedir als 37 repobladors que hi participaren el domini útil d'una casa i 1950 fanecades de terres de conreu, unes 156 hectàrees. La mitjana per

cada colonitzador fou de poc més de 54 fanecades, és a dir, unes 4,3 hectàrees, encara que la distribució no fou equitativa i es va caracteritzar per una gran desigualtat en els lots rebuts, que oscil·len entre les 30 i les 70 fanecades (Cases 1983, 134-135; Navarro & Pla 2007, 141-142). Els lots que es reparteixen solen estar formats per una petita superfície d'horta i freginal i un predomini absolut les terres de secà (Cases 1983, 135) amb un arbratge que Myriam Navarro i Pla Alberola (2007, 141-142) qualifiquen de gens menyspreable: 3.260 ametllers, 1.042 figueres, 221 garrofers, 161 oliveres i 151 cirerers. Per la transcripció d'aquest document (Cases 1983, 68-169) sabem que en aquests establits Miquel Vidal rebrà una casa que confronta amb les de la viuda Muleta i Mateu Joan i 69 fanecades de terra distribuïdes de la següent manera: 1 bancal d'una fanecada amb 2 oliveres al barranc de l'Albicà; un bancal de terra freginal de 4 fanecades amb 28 ametllers i una olivera a la partida de lo Massil; 14 bancals de 12 fanecades amb 6 figueres i un ametller en una partida de nom il·legible; 4 bancals a la partida de lo Massil de 2 fanecades amb 4 oliveres, 4 ametllers, 1 figuera i 1 parra; 16 bancals de 24 fanecades de terra campa a la partida de Beniantei amb 50 ametllers i un garrofer; 12 bancals de terra campa a la partida de davall de la serra del Ferrer de 6 fanecades; 20 bancals de terra campa de 8 fanecades amb 30 ametllers, 3 parres, 2 pruneres, 2 oms i un lladoner a la partida de lo Massil, i 6 bancals de figueral de 8 fanecades amb 30 figueres a la partida del barranc de la Murta.

Gràcies a l'anàlisi de l'establiment de 1612 realitzat per Myriam Navarro i Primitivo Pla (2007, 142) sabem que Miquel Vidal i la seva família són uns dels principals beneficiats de l'establiment i que, almenys en superfície, només els superen 4 repobladors.

En els establits de 1616, on documentam per primera vegada Macià Salvà, Caterina de Montcada distribueix entre 23 nous pobladors i 6 dels antics el domini útil d'una casa i un seguit d'explotacions agràries (Cases 1983, 114). A més a més es concedeix al conjunt d'habitants de la vall les terres situades dins del terme no establides prèviament per 150 lliures (Cases 1983, 115). La marquesa d'Aitona va atorgar als participants en aquesta operació poc més de 2.300 fanecades⁵⁴ i 29 cases. Carme Cases (1983, 117 i 135) va calcular unes concessions mitjanes per cada emfiteuta de 90,9 fanecades,⁵⁵ superfície notablement superior a la mitjana concedida a l'establiment previ. Les explotacions agràries tampoc es distribuïren de forma igualitària, i oscil·laven entre les 157 i les 60 fanecades (Cases 1983, 117). Això sí, segons Cases (1983, 117-118) la majoria dels emfiteutes reben lots de terres qualitativament similars formats per parcel·les de terres freginals, d'horta i de secà, sovint en bancals o comellars amb ametllerars, garrofers, figuerals i vinyes.

Per la transcripció que va fer Adolf Salvà i Ballester⁵⁶ del document dels establits, reproduïda a la tesina de Carme Cases (1983, 222-223), sabem que Macià Salvà i la seva família reberen en règim d'emfiteusi una casa situada entre les de Joan Dalmau i Bernadí Ferrer, així com 122 fanecades de terres de conreu,⁵⁷ que es distribuïen de la següent manera: 6 bancals de terra freginal de 6 fanecades a la partida de lo Massil; 6 bancals o marjals de terra de 15 fanecades a la partida del barranc

de la Creu a la part de Binarreal; 10 marjals de terra de 12 fanecades al mateix barranc; 6 bancals de figueral de 6 fanecades a la partida de la Ràbita; 12 marjals de terra de 6 fanecades a l'alt de l'Escorredor; 20 bancals de terra de 30 fanecades al barranc de l'Albicà; 20 fanecades de comellar a la muntanya de Sacos; 15 fanecades de comellar a la partida de Sacos i 12 fanecades amb cinquanta figueres a la partida de Benissalim.

Es tracta d'una superfície notablement superior a la mitjana de l'establiment, i segons l'anàlisi d'aquest realitzat per Navarro i Pla (2007, 143) el seu lot seria un dels 3 que superen les 100 fanecades. Així doncs, els Salvà esdevindrien una de les tres famílies pageses amb més propietats a la vall de Tàrbena. Però tampoc sembla la base ideal per a un ràpid ascens social. Els Salvà-Vidal són dels colons que no reben ni horta ni vinyes i la majoria de les finques que els són atorgades semblen de baixa qualitat: 57 fanecades són bancals amb terres de secà a àrees de relleu accidentat, 35 corresponen a comellars i en totes elles només s'hi documenta la presència de 50 figueres.⁵⁸

Per analitzar les possibilitats d'ascens social d'aquesta família també hem de tenir en compte les condicions de l'establiment emfitèutic a la baronia de Tàrbena imposades per la carta pobla (Mas & Monjo 2004, 222). Aquest és el document que fixa les condicions del règim feudal de la baronia a les quals se sotmeteren tant els Salvà-Vidal com la resta de repobladors. Així, la concessió a Miquel Vidal, Macià Salvà i les seves famílies del domini útil dels béns anteriorment anomenats anava acompanyada del pagament de censos en metàl·lic i en espècie. Tot i que aquestes condicions, en paraules de Carme Cases (1983, 113) *no son onerosas*, no podem oblidar que s'imposen sobre unes terres molt pobres i amb grans dificultats per al desenvolupament agrari. En el capítol III de la carta s'esmenta l'aplicació d'un cens de 10 sous anuals per casa, superior, segons Cases (1983, 113), a les imposades als senyorijs veïns. A més, aquestes cases es veuen afectades pels drets de fadiga, o necessitat del permís del senyor per vendre-les, i lluïisme o dret d'aquest a rebre una part del valor de la venda, normalment un 10 %, si no feia ús del dret de fadiga (Corbalán 2004, 253). Pel que fa a les terres de conreu, al capítol I de la carta, s'apliquen censos anuals en espècie per mitjà del sistema de la partició de fruits en la seva versió més generosa: una dotzena part de les collites de regadiu i secà i una vuitena part dels fruits de l'arbratge; les terres, com les cases, també queden sotmeses als drets de fadiga i lluïisme (Corbalán 2004, 253). Al capítol IV es concedeix una moratòria en la partició de fruits de 6 anys per les terres que els repobladors artiguin i de 20 pels arbres sembrats de bell nou (Corbalán 2004, 253-254). Un altre tipus de renda feudal imposada és el delme, que, com s'esmenta al capítol II de la carta, s'estén a tota la baronia, i s'aplica tant als conreus com al ramat (Corbalán 2004, 243 i 253). Al capítol V també s'exigeix als repobladors fer ús exclusiu de les anomenades regalies del senyor: molins, taverna, hostel, forn, fleca, carnisseria, tenda i hostel, serveis que la senyoria arrendava al millor postor, així com els boscs i les pastures (Corbalán 2004, 254). Segurament per facilitar l'arrelament dels nouvinguts es llogava l'herbatge o pastures a la

comunitat de veïns del terme per 10 anys a raó de 10 lliures anuals (Corbalán 2004, 254). És molt possible que la pobresa del terme i el temor al fracàs de la repoblació impulsés la marquesa a prendre mesures com les moratòries o el lloguer de l'herbatge i a pactar amb els repobladors el fet de fer-se càrrec del pagament de tots els censals que gravaven la baronia, mesura que Corbalán de Celis (2004, 243) qualifica de fet sorprenent i insòlit entre totes les cartes pobla conegudes del període. Per tant, els bens emfitèutics de la família de Macià Salvà restaven lliures del pagament d'aquests censals, un dels problemes més greus de la pagesia mallorquina i una de les causes de la migració cap al regne de València (Mas & Monjo 2002, 78-79).

Les relativament generoses condicions de repoblament en un context que molts de senyors feudals aprofiten per incrementar la pressió senyorial⁵⁹ són un clar indicatiu de la pobresa del lloc i de les dificultats del procés repoblador. Com ja hem dit, molts dels signataris de la carta pobla i dels posteriors establits acaben abandonant el poble i es traslladen a altres zones de repoblació amb terres de més qualitat o retornen a Mallorca. De les tres famílies llucmajoreres que arriben a Tàrbena entre 1610 i 1611 només els Salvà hi arrelen (Mas & Mojo 2007, 7-8). Les dels també llucmajorers Bartomeu Puigserver i Miquel Vidal, signataris de la carta pobla i dels establits de 1612, marxen, així com la de Joan Duran, que també podria ser-ho.⁶⁰

No podem saber si Macià Salvà i els seus es trobaren assentats en unes condicions que els deceberen ni si es corresponien amb les seves expectatives perquè no s'ha pogut determinar el seu patrimoni i el seu estatus social a Mallorca i, per tant, no m'ha estat possible comparar la seva situació abans i després del moviment migratori. El cert és que les terres eren de baixa qualitat i la pressió senyorial, si bé favorable en el context, era més intensa que la que suportarien a Mallorca (censos, partició de collites, regalies, etc.). Com a aspectes positius destacaria, en primer lloc, que reberen un lot de terra prou gran, clarament superior a la mitjana que posseïen els pagesos humils a Llucmajor, la qual cosa els permetria suportar millor les càrregues feudals i, en segon lloc, el fet que la senyoria va assumir el pagament íntegre de tots els censals que afectaven les tinences del terme. En tot cas i dins del context tarbener m'atreveria a dir que la seva situació era relativament favorable i que els Salvà-Vidal tingueren l'oportunitat d'esdevenir pagesos benestants.

5. LA INTEGRACIÓ DELS SALVÀ AL REGNE DE VALÈNCIA: DE LES DIFICULTATS INICIALS A L'ASCENS SOCIAL

5.1. LA NISSAGA DELS SALVÀ A TÀRBENA

Per a l'estudi de la trajectòria dels Salvà a Tàrbena està pendent de publicació des del 2012 el treball d'investigació que Joaquín Ronda Pérez va presentar a les II Jornades de la Repoblació Mallorquina. Lamentablement aquesta compilació no s'ha publicat i no m'ha estat possible consultar-ne els esborranys, tot i el lloable intent de Joan-Lluís Monjo d'aconseguir-ho. Tanmateix, he pogut espipellar algunes dades sobre aquesta família d'immigrants a la bibliografia de la repoblació, a l'obra de Pastor i Fluixà i a les genealogies de Pérez Martínez o Bernard Costa.

5.1.1. La crisi de les primeres dècades

En una primera etapa les diferents investigacions semblen detectar greus dificultats econòmiques i grans desigualtats entre els repobladors. Les dades sobre l'evolució demogràfica de la Vall de Xaló estudiades per Rafael Mauri i Joaquim Cuevas (1988) i les estimacions de la productivitat agrària a partir de la recaptació del delme a la mateixa vall i a Pedreguer realitzades per Vicent Giménez i Jaume Pastor Fluixà (1988) així ho indiquen: reducció del nombre de naixements i matrimonis, estancament demogràfic i forta caiguda en la recaptació del delme. L'estudi demogràfic de Carme Cases (1983, 48-54) a Tàrbena coincideix plenament amb les dades demogràfiques aportades per Mauri i Cuevas. Les causes d'aquesta depressió econòmica serien les decebedores condicions d'assentament i les dificultats per tornar a posar en marxa les explotacions agràries abandonades pels moriscos: necessitat d'adquirir eines i bestiar, artigar parcel·les o restaurar o reformar les cases, sembrar arbres o vinya o aixecar marjades, cosa que feu que molts repobladors s'endeutaren (Mas & Monjo, 2002, 78-81). Entre les conseqüències d'aquesta crisi destaquen la desposseïció d'importants sectors de la pagesia, el bandejament i la violència.

Així doncs, des d'un primer moment s'accentuen les diferències socials dins les comunitats pageses. L'endeutament de molts repobladors provocarà la concentració de la propietat de la terra a mans d'una minoria de pagesos benestants. Els pagesos desposseïts esdevenen membres d'una gran massa de jornalers i parcers en situació precària. No sabem com va afectar aquest procés els Salvà-Vidal perquè no he localitzat cap estudi patrimonial de Tàrbena a l'època ni em consta l'existència d'algun capbreu del segle XVII que el fera possible. Però els béns rebuts a l'establir i el fet que

quan es traslladen a Altea ja siguin una família acomodada ens indiquen que en devien sortir afavorits.

Segons autors com Casey (2006), entre d'altres, les dificultats econòmiques en el procés d'integració dels repobladors al territori d'acollida foren una de les causes principals de l'increment d'actes delictius i episodis violents a les noves comunitats. I no és només que els immigrants més necessitats es converteixin en delinqüents. Les tensions generades per l'enriquiment i la cobdícia d'uns, i la pobresa, les males anyades, l'endeutament i la desposseïció d'altres generarien també una onada d'enfrontaments entre els mateixos membres de les comunitats pageses. A més a més, amb els repobladors arriben persones vinculades als bàndols i les parcialitats mallorquines que reproduïen a València el seu patró d'assassinats, represàlies i venjances (Domingo & Salas 2009, 75-77). Així, a Tàrbena, una vila que segons el cens de 1646 estava poblada per només 37 famílies, entre 1626 i 1659 es produeixen 11 morts violentes (Mas & Monjo 2002, 88). Un exemple de bandoler establert a Tàrbena seria Jaume Cifre *Cantarelles*, company de colla dels germans Campamar *de Bóquer*, membres actius del *Canamunt* pollencí (Domingo & Salas 2009, 77).

Entre 1615 i 1625 els Salvà-Vidal tenen 4 fills. Sembla que el primogènit és Cristòfol, nascut entre 1615 i 1620, seguit per Miquel, que va nàixer entorn de 1620, Joan Nadal, nascut el 1622 i Macià Atanasi, el 1625.⁶¹

L'acció criminal dels bandolers o els enfrontaments violents entre veïns marquen els primers anys de l'estada dels Salvà a Tàrbena. Macià Salvà, el patriarca de la nissaga, és la primera víctima d'aquesta onada de violència i mor assassinat (Mas & Monjo 2002, 88) el 27 d'agost de 1626: *Añ 1626 Masià Salvá fon mort violentament á 27 de Agost, no pugué rebre els sacraments ni testá fon soterrat en lo Vas de esta Yglesia de Tarbena pe mí Mn. Diego Molina Rto. de aquella.*⁶²

Marianna Vidal, la seva viuda, veritable matriarca del clan, aconseguirà tirar endavant i surar els seus fills, els primers anys tal vegada amb l'ajuda de la seva família, que el 1630 es trasllada a Altea. Bernard Costa assegura que la viuda Marianna Vidal es va casar en segones núpcies amb Guillem Ferrer⁶³ i que el 1630 va tenir un altre fill, Bartomeu Joan Ferrer. Però la data d'aquest segon matrimoni, 18 de maig de 1624, no és possible. En canvi Pérez Martínez sosté que es torna a casar amb un altre vidu, Andreu Calafat el 1629, cosa que sembla més coherent.

El 30 de maig de 1638 el fill major, Cristòfol Salvà i Vidal, es casa a Tàrbena amb Catalina Sifre,⁶⁴ la filla major del pollencí Jaume Cifre *Cantarelles*, bandoler del *Canamunt* pollencí. Aquest era un dels signataris de la carta pobla i exercí com a lloctinent de justícia de Tàrbena (Domingo & Salas 2009, 78). Els Cifre foren una de les famílies més beneficiades pel primer establert, en el qual reben 69 fanecades (Cases 1983, 152-153), superfície només superada per 4 emfiteutes (Navarro & Pla 2009, 142), i a més sembla que Jaume era fill del propietari d'una possessió o rafal a Pollença.

Disset anys després de la mort de Macià Salvà la violència torna a emportar-se un altre membre de la família, el seu fill, Miquel Salvà i Vidal. Antoni Mas i Joan

Lluís Monjo (2002, 88) transcriuen aquest text del llibre de difunts de l'Arxiu Parroquial de Tàrbena: *A 14 de agost 1643 Miquel Salvà morí violentament, no pogué rebre ningun sacrament, fón soterrat en lo vas de la iglésia. Foren-li tasades 15 L. per la seua ànima. Foren nomenats per malmesors sa mare, Marianna Vidal, i són germà [Cristòfol Salvà].* Pocs dies després, el 22 d'agost, es produeix la mort a escopetades de Jaume Sales, fadrí d'origen pollencí, de tal manera que Antoni Mas i Joan-Lluís Monjo (2002, 88) pensen que aquests assassinats podrien estar relacionats. Alhora aquests dos assassinats també es podrien relacionar amb el d'un altre pollencí, Pere-Joan Vilanova, mort violentament fora del poble el 1640, perquè les seves marmessores són Gabriela i Joana Vilanova (Mas & Monjo 2002, 86 i 88).

Tot plegat em porta a plantejar-me en quin sentit els Salvà serien víctimes de tota aquesta violència. Les relacions dels Salvà amb els Cifre poden suggerir una implicació d'aquests en els enfrontaments entre bàndols importats des de Mallorca. Tal vegada Joaquín Ronda ens ho aclareixi.

5.1.2. Recuperació i ascens social?

Un cop superades les dificultats inicials del repoblament a finals dels cinquanta i als seixanta es produeix una època de bonança i increment poblacional. A mitjan segle XVII la recaptació del delme a Xaló i Pedreguer comença a recuperar-se, tot i que no s'assoleixen els nivells previs a l'expulsió dels moriscos (Giménez & Pastor 1988.). Lamentablement no disposam d'aquestes dades per a Tàrbena, però hem de suposar que devien ser molt semblants. La demografia també mostra signes de recuperació: després d'arribar als seus mínims històrics el 1652 el creixement demogràfic de Xaló comença a recuperar-se amb taxes anuals del 12,69 % fins a finals de segle (Mauri & Cuevas, 1988, 26-28). A Tàrbena les dades són similars, amb un augment significatiu dels naixements de 1650 a 1669, tot i que torna a caure als anys setanta, per a incrementar-se espectacularment als anys vuitanta i noranta del segle XVII (Cases 1983, 51). Es passa de 186 bateigs de 1620 a 1649 a 482 de 1650 a 1699 (Cases 1983, 51). La violència també decau: entre 1659 i 1686 a Tàrbena només es registra una mort violenta (Mas & Monjo 2002, 88).

La branca de la descendència de Macià Salvà que a nosaltres ens interessa és la família del primogènit, Cristòfol Salvà i Vidal i Catalina Cifre Benuja. Segons Pérez Martínez d'aquest matrimoni als anys quaranta en neixen tres fills: Maria Anna, Caterina Anna Coloma i Macià Hilari Salvà i Cifre, nascut el 1647.⁶⁵ Jaume Pastor i Fluixà (2005, 513) hi afegeix dos fills més no documentats per Pérez Martínez: Jaume Antoni i Josepa. El primogènit, Macià Hilari Salvà i Cifre es casa el 1673 amb Francisca Carrió i Pont, segurament neta de Jaume Carrió, signatari del segon establert i viuda del descendent de pollencins Josep Santacreu (Pastor 2005, 513; Mas & Monjo 2007, 7-8). Segons Jaume Pastor (2005, 515) van ser pares de 6 fills:

Cristòfor, Bernat, Caterina Anna, Anna Maria, Francesca Anna i Gerard Salvà, tot i que Pérez Martínez només en documenta els dos primers.⁶⁶ Pocs anys després d'aquests natalicis, el 3 de juny de 1687 es produeix la defunció de la matriarca del clan, Marianna Vidal, després d'una llarguíssima i intensa vida.⁶⁷

La descendència masculina d'aquest matrimoni donarà lloc a les dues branques més notables dels Salvà al País Valencià.⁶⁸ Com ja hem dit abans, el primogènit, Cristòfor Salvà i Carrió, i la seva muller, Josepa Ripoll i Frau,⁶⁹ besneta del signatari de la carta pobla Magí Ripoll, que es casen a Tàrbena el 15 de gener de 1696,⁷⁰ són els patriarques dels Salvà alteans.

Com veurem més endavant, a l'hora d'establir-se a Altea la família de Cristòfor Salvà i Carrió ja sembla, com a mínim, una família de llauradors benestants. La seva nissaga podria formar part de la minoria de pagesos que es veu beneficiada pel procés de desposseïció pagesa i concentració de la propietat de la terra que afecta al llarg del segle XVII les zones de repoblació (Torró 1993, 173). Segons Lluís Torró (1993, 173) a finals del XVII es va creant una classe de pagesos enriquits per *la introducció de conreus comercials, o bé mitjançant l'explotació directa de les seves crescudes propietats, o bé mitjançant [...] els arrendaments. [...] A més una part d'ells aniria diversificant els seus negocis incloent-hi el préstec i l'arrendament dels delmes i drets senyorials*. James Casey (1993, 154-155) ens posa alguns exemples de formació d'aquesta elit de pagesos benestants a poblacions com Salem, Oliva, Guadalest, la Vall de Seta o Benissa. Podria ser la branca primogènita de descendents dels Salvà un cas similar a la família Alonso de Muro, propietària del 8 % de les terres del comtat de Cocentaina i arrendatària de la recaptació del delme a Beniatjar i del delme de la carn a Cocentaina a finals del XVII? Els matrimonis de membres d'aquesta nissaga amb famílies afavorides pels establits de Tàrbena, com els Sifre o el de Joan Nadal Salvà amb la neta de Pere Monserrat, l'emfiteuta que acumula més propietats a Llíber (Mas et. al. 2006, 32-33), semblen indicar que des dels primers temps gaudien d'una posició acomodada. Seguint els arbres genealògics de la família política dels Salvà en aquestes primeres generacions no sembla que pogueren obtenir un increment patrimonial substancial per la via matrimonial, amb excepció dels Carrió, cognom que s'extingeix a Tàrbena (Mas & Monjo 2007, 8) i de les terres establertes al presumpte pare de Marianna Vidal quan aquest marxa a Altea. Haurem d'esperar a la publicació de l'obra de Joaquin Ronda per aclarir-ho.

5.1.3. Els darrers temps dels Salvà a Tàrbena

A les acaballes del segle XVII la producció agrària a la Marina tendeix a la baixa mentre la població segueix creixent, desequilibri població-recursos que explicaria la conflictivitat social del període. Segons Giménez Chornet i Pastor Fluixà (1988, 6-8) les dades ens indiquen que la Vall de Xaló i Pedreguer formaven part d'una

zona deprimida, en la qual podríem incloure Tàrbena, amb un model productiu endarrerit que en el moment de màxima expansió poblacional veu com cauen les taxes de productivitat.

Els darrers anys dels Salvà a Tàrbena vindrien marcats per la revolta antisenyorial de la Segona Germania i per la Guerra de Successió. No he trobat proves que els Salvà s'implicaren en la insurrecció de la Segona Germania. Almenys cap d'ells no figura entre els noms dels pocs rebels morts coneguts, ni entre els capturats a la batalla de Setla de Nunyes, 26 dels quals foren processats, ni en la llista dels principals caps de la rebel·lió. Segons Miguel Signes (1992, 42-43) entre els presoners capturats a Setla de Nunyes que foren processats hi hauria dos tarbeners que onomàsticament podrien ser família política dels Salvà: Martí Sifre i Miquel Ripoll.⁷¹ Recordem que Cristòfol Salvà i Vidal estava casat amb Catalina Sifre i que la muller de Cristòfol Salvà i Carrió era Josepa Ripoll. Alguns autors que han estudiat en els darrers anys aquesta revolta l'han plantejada com un moviment antisenyorial liderat per pagesos benestants. Però James Casey (1993, 155) considera que el paper d'aquesta oligarquia rural en les lluites antisenyorials no és gaire clara perquè molts d'aquests pagesos benestants inverteien en l'arrendament de regalies i drets dominicals de l'aristocràcia i, per tant, es beneficiaven del règim senyorial.

Pocs anys després aquest conflicte no resol't es torna a manifestar. Quan el comandant de les tropes austriacistes desembarcades a Altea el 1705 promet abolir les càrregues feudals els avalots camperols tornen a esclatar a les Marines (Torró 1993, 175). És el moviment dels Maulets, que amb el suport de part de les oligarquies rurals, els jornalers, el baix clero i la gent humil de les ciutats dona suport a la causa austriacista (Torró, 1993, 175). A quin sector donaren suport els Salvà? Ho desconec, però vist el seu meteòric ascens social després de la Guerra de Successió podríem pensar que els Salvà donaren suport als botiflers o que com a mínim no es comprometeren amb els maulets.

5.2. LA NISSAGA DELS SALVÀ A ALTEA

5.2.1. Causes del trasllat dels Salvà de Tàrbena a Altea

Per explicar el pas de la família Salvà-Ripoll a Altea hem de tenir en compte diversos factors. En primer lloc la recessió econòmica de fi de segle que descrivíem abans. El segon factor a considerar són les condicions d'establiment a les viles de repoblació. La tesi defensada per Josep Llobell (2013, 120 i 123) és que les condicions imposades per les cartes de poblament del segle XVII eren un obstacle insalvable per a l'ascens social dels pagesos i el desenvolupament en aquelles contrades d'una burgesia agrària. En canvi la carta pobla d'Altea, com les d'altres poblacions costaneres de la

Marina Baixa despoblades per l'acció dels corsaris nord-africans –com Benidorm o Rellu– ofereixen unes condicions molt favorables. (Llobell 2013, 124). Només per posar un parell d'exemples, la d'Altea no preveu la partició de fruits, la qual cosa implica que tota la collita quedava en mans dels pagesos i els censos per cases i terres són molt moderats (Pastor 2005, 250-252; Llobell 2013, 125-126 i 129). A més a més, Altea disposava d'abundància d'aigua i d'un cinturó de terres d'horta d'alta qualitat a la clotada que l'envolta (Pastor 2005, 27-28 i 89). El 1617 s'establiren 200 jornals d'horta a raó de 4 per colonitzador i a partir d'aquell moment la superfície destinada al regadiu s'incrementa exponencialment fins a arribar segons Cavanilles als 1.000 jornals a finals del segle XVIII (Pastor 2005, 27-28, 90 i 250-252). En aquest sentit cal destacar que la construcció de l'anomenat Rec Nou, un cop acabada la Guerra de Successió, va suposar l'expansió més important del regadiu en aquest període (Pastor 2005, 95-96). Tots aquests factors d'atracció expliquen els nombrosos fluxos migratoris que arriben a Altea des de les poblacions repoblades descrits per Llobell Frasquet (2008). El fracàs de la Segona Germania i la derrota austriacista suposaren la impossibilitat de desfer-se d'una pressió feudal que, com defensa Llobell (2008), no permetia el desenvolupament d'una burgesia agrària més enllà d'uns certs límits. Això, juntament amb l'esgotament del model productiu dels senyorius repoblats, podria explicar el pas dels Salvà a la baronia d'Altea, que com hem vist oferia millors terres, possibilitat de desenvolupar conreus comercials i un règim feudal infinitament més benigne.

Com hem dit, quan Cristòfol Salvà i Josepa Ripoll arriben a Altea a principis del segle XVIII sembla que ja eren una família de pagesos benestants. La llarga vida de Macià Hilari Salvà, el darrer Salvà tarbener d'aquesta branca, que mor el 1733, faria que Cristòfor Salvà no heretara els seus béns abans de l'arribada a Altea. Tanmateix, no es pot descartar que adquirira béns per altres mitjans. El seu fill Domingo Salvà apareix com a propietari de diverses hortes a la partida del Pla del Castell i a la partida del Pontet d'Altea, que podria haver heretat del seu pare (Lloréns 1988, 367-368 i 372). Tampoc no s'ha de descartar que Cristòfor haguera sortit de Tàrbena per servir els exèrcits del rei ni que la seva participació en la guerra poguera facilitar el seu ascens social. El fet que el seu matrimoni no procreara entre 1702 i 1715 podria reforçar aquesta hipòtesi.

En tot cas Cristòfol Salvà i Josepa Ripoll s'estableixen a Altea entre 1702 i 1715. Un cop a Altea aconseguixen, com veurem més endavant, proporcionar estudis superiors al seu fill menor. També concerten el matrimoni d'almenys tres dels seus fills amb famílies importants d'Altea i Oliva. La filla major, Francesca Salvà, es casa abans de 1725⁷² amb el cavaller alteà Maties Gorgoll i Barber, alumne del Reial Seminari de Nobles el 1713 i alcalde ordinari d'Altea el 1736 (Pastor 2005, 502 i 513). La menor, Ignàsia Salvà, es va casar a la primera meitat del segle XVIII amb Josep Barber i Buró, capità de milícies d'Altea (Pastor 2005, 487 i 513), fet que va donar lloc a una nissaga d'importants juristes. Però el qui més destaca pel seu ascens social és el menor, Domingo Salvà i Ripoll.

5.2.2. Domingo Salvà: la integració dels Salvà a l'oligarquia altea

Domingo Salvà fou el darrer membre d'aquesta branca nascut a Tàrbena. Sorprenen el seu elevat nivell d'estudis i la seva alta qualificació professional: doctor en lleis i *abogado de los reales consejos* (Lloréns, 1988: 199 i 405). Aquest personatge feu servir les vies més habituals d'ascens social a l'època: l'adquisició de terres i béns, els estudis universitaris i el matrimoni amb persones de classe superior (París 2003, 228). Maria Lidón París (2003, 225) considera que tot i que la majoria d'estudiants universitaris al segle XVIII procedien de les classes privilegiades o acomodades, també era possible que persones amb menys recursos, fins i tot pobres, accedissin a la universitat. Moltes famílies de la pagesia benestant cercaren la promoció social dels seus fills per aquesta via i tampoc són estranys els alumnes de famílies humils admesos pel seu talent o l'apadrinament d'un potentat. Com que els criteris de proximitat i de cost de matrícula solien ser els que decidien la destinació on efectuar els estudis superiors per a les famílies de les classes mitjanes i pobres, el més probable és que Domingo Salvà efectuara els seus estudis en alguna de les tres universitats valencianes: València, Gandia o Oriola.⁷³ La carrera universitària d'aquest personatge s'iniciaria a partir dels 14 anys (París 2003, 230). Després de superar els tres cursos a la facultat menor i els quatre de la facultat de Dret realitzaria els exàmens de grau per obtenir el títol de batxiller en lleis, que permetia exercir com a advocat. Posteriorment realitzaria les proves de doctorat. Un cop obtingut el doctorat Domingo Salvà es convertiria en aspirant a *abogado de los reales consejos*, títol atorgat pel Consell de Castella. Per obtenir aquest títol calia acreditar els estudis de doctorat, les pràctiques realitzades i superar un examen organitzat pel mateix Consell. En assolir aquesta categoria Domingo Salvà podria exercir com a advocat tant als consells com als principals tribunals.

Domingo Salvà i Ripoll destaca també pel seu ja comentat matrimoni de 1736 amb Maria Anna Salelles i Escrivà (Pastor 2005, 513), natural d'Oliva, que segons Miguel del Rey (2016, 253) era familiar del Sant Ofici i propietària de terres a Altea, Callosa i Bolulla. Aquest matrimoni permetria als Salvà accedir a les preuades hortes del Rec Nou d'Altea, donat que Maria Anna apareix en una llista de terratinents que el 1771 havien presentat un plet contra la Junta d'aquest Rec (Pastor 2005, 99). Quan pocs anys després el seu fill Ignasi Salvà i Salelles passa a administrar els béns de sa mare esdevé un dels propietaris més importants i influents d'aquesta comunitat de regants (Pastor 2005, 101). No oblidem que la base de la prosperitat econòmica d'una família era l'exploració del seu patrimoni, mentre que els títols universitaris i professionals permetien accedir a l'administració reial o senyorial i els proporcionava prestigi i consideració social.

Un tercer factor que destaca en la biografia de Domingo Salvà i Ripoll és que el 1744 esdevé l'arrendatari dels drets dominicals de les baronies d'Altea, Benissa, Calp i Teulada (Pastor 2005, 513). Les rendes dominicals pertanyien als Palafox,

senyors d'aquestes baronies, però no les cobraven directament sinó que les arrendaven al millor postor (Pastor 2005, 252). L'arrendatari d'aquests drets percebia els ingressos que corresponien al senyor per la recaptació dels censos de les cases i les terres, el lluïisme, els delmes i el terç-delme, així com el lloguer de l'herbatge, forns i molins (Pastor 2005, 255 i 257). A canvi pagaven al senyor una quantitat fixa anual. Domingo Salvà guanyà aquest arrendament en una subhasta pública (Pastor 2005, 253) i posteriorment els subarrendà a cadascuna de les quatre baronies (Pastor 2005, 258).

Segons Miguel del Rey (2012; 2013) els membres de la família Salvà també foren síndics del convent de Sant Francesc i Sant Pere des de la seva fundació a Altea el 1728 (del Rey 2016, 356), i alguns membres de la família en foren priors. Domingo Salvà, com a síndic d'aquest convent, també gestionaria el patrimoni i les activitats comercials que proporcionaven suculents ingressos a aquesta institució religiosa fins a la seva mort (Lloréns 1988, 405; del Rey 2016, 356). A partir de 1755 la seva viuda Maria Anna Salelles el succeí en el càrrec (Lloréns 1988, 405). A l'església d'aquest convent tan vinculat als Salvà s'hi establí la sepultura familiar.

Jaume Pastor (2005, 513) ens informa que aquest matrimoni va tenir dos fills: Cristòfor i Ignasi Salvà i Salelles, als quals els seus pares proporcionaren una sòlida educació. Segons Miguel del Rey (2016, 253) Bartolomé Calzas del Castillo, governador de la fortalesa d'Altea, alcalde major de la baronia i procurador patrimonial del marquès d'Ariza (Pastor 2005, 526) va ser el padrí de baptisme d'Ignasi Salvà i Salelles el 1754. Poc després del naixement del seu segon fill, el 1755 es produiria la mort de Domingo Salvà, o almenys és la informació que apareix en el document transcrit per Lloréns Barber (1988, 405), encara que Pere Maria Orts creia que no hauria mort fins al 1775.

5.2.3. Ignasi Salvà: els Salvà esdevenen una de les famílies més poderoses de la Marina

Ignasi Salvà i Salelles (1754-1819), possiblement orfe de pare des de ben petit, degué créixer sota la tutela de sa mare, Maria Anna Salelles, successora del seu difunt marit com a síndica del convent de Sant Francesc i Sant Pere, i la protecció del seu poderós padrí jove, Bartolomé Calzas del Castillo, home fort del marquès a les seves baronies de la Marina. Pastor Fluixà (2005, 513) documenta com el seu germà major, Cristòfol, i ell mateix van ser alumnes del Reial Seminari de Nobles de València, on ingressaren el 1750 i el 1767 respectivament. De Cristòfol, no en tenim més notícies, per la qual cosa es dedueix que va morir jove. Ignasi esdevindrà un notable oficial al servei de la corona: capità de milícies, sotstinent requeridor de la costa i alcaid del castell de Cap Negret (Gutiérrez 1920, 226-229; Pastor 2005, 513; del Rey 2016, 253). També exercirà càrrecs dins l'administració municipal de la baronia, com el

d'alcalde ordinari d'Altea el 1801 (del Rey 2012). Sembla que almenys des del 1779 Ignasi Salvà administraria les propietats de sa mare a Altea, donat que apareix com a regant del Rec Nou (Pastor 2005, 101). A finals d'aquell mateix any Ignasi Salvà és elegit membre de la Junta d'Elegits del Rec Nou (Pastor 2005, 102-104) i com a tal esdevé el més ferm defensor dels interessos dels grans terratinents a la comunitat de regants (Pastor 2005, 105-106).

Ignasi Salvà es va casar amb Vicenta Maria Bolufer i Trilles, una de les hereves dels Bolufer, una importantíssima família de terratinents de Xàbia (Pastor 2005, 513; del Rey 2016, 253). Per mitjà d'aquesta aliança matrimonial els Salvà van entrar en relacions amb els Olcina de Gorga i Xàtiva, majordoms de la cort de Carles III (del Rey 2016, 253).

Miguel del Rey (2012; 2016, 252-253) creu que Ignasi és el membre d'aquesta nissaga que va fer construir el casal Salvà, que dona nom al carrer on se situa la seva façana principal. Es tracta d'una de les mostres d'arquitectura senyorial més importants del segle XVIII a Altea, i una de les primeres construïdes fora del recinte fortificat. Segueix el model de les cases pairals de l'època, amb una planta baixa amb les dependències del servei domèstic, i una escala monumental, avui desapareguda, que donava pas a la planta noble, on se situaven les estances familiars, i a una segona planta amb magatzems i espais de suport a les tasques de servei (del Rey 2016, 253). A la façana destaquen les reixes dels balcons, les grans finestres amb reixes enrasades d'influència barroca i els acabats amb marbre rosa de Xàtiva a la porta principal i la volada del balcó (del Rey 2016, 253).

5.2.4. Els Salvà als segles XIX i XX

Al segle XIX els Salvà arriben al cim del seu poder i riquesa. El primogènit d'Ignasi Salvà, Cristòfol Salvà i Bolufer, també advocat dels reials consells, capità de milícies, alcaid de Cap Negret entre 1809 i 1826 i alcalde ordinari d'Altea el 1804, es va casar amb Hermenegilda Cruanyes i Trilles, membre d'una altra gran família de Xàbia (Pastor 2005, 513-514). Entre els seus fills destaca Ignasi Salvà i Cruanyes, que com molts membres de la nissaga es va formar al Reial Seminari de Nobles de València (Pastor 2005, 514). Fou també advocat, alcaid de la fortalesa d'Altea des de 1828 i comanador de l'Orde d'Isabel la Catòlica. Ignasi Salvà i Cruanyes, casat amb Carme Orts i Llorca, era considerat l'home més ric d'Altea cap al 1870 (Pastor 2005, 514; del Rey 2016, 252). Al segle XX el llinatge es perdrà per manca de descendència masculina.

6. CONCLUSIÓ

Com hem pogut veure, la teoria de Font Obrador sobre l'origen llucmajorer dels Salvà d'Altea segueix essent una hipòtesi que no he pogut certificar documentalment. Però les proves onomàstiques i els arguments d'autoritat exposats en aquest treball són prou convincents, encara que no suficients, per establir-ho amb total certesa. Per ara només podem dir que tant Macià Salvà com Marianna Vidal eren molt probablement llucmajorers, segons el mètode d'identificació onomàstica definit per Antoni Mas i Joan-Lluís Monjo, però que no s'ha pogut atestar documentalment.

Sí que s'ha constatat que els Salvà d'Altea, descendents de repobladors mallorquins establerts a Tàrbena, ascendiren socialment fins a esdevenir una de les famílies més importants de l'àrea de la Marina del País Valencià des del segle XVIII fins a l'extinció del llinatge al segle XX. També hem comprovat que els Salvà edificaren una gran casa pairal a Altea, situada al carrer que porta el nom del seu llinatge, i que diversos membres de la família exerciren el càrrec d'alcaid del desaparegut castell de Cap Negret.

A la bibliografia no he trobat cap referència al fet que els Salvà ocuparen el càrrec d'alcaids del Castell o Fort de Bèrnia. Aquesta fortalesa es trobava a uns 600 metres d'altura a la serra del mateix nom, que separa la franja costanera entre Altea i Calp, de Benissa i la vall de Xaló (Salvà 1960, 95). Es va construir el 1562 en temps de Felip II i pocs anys després, el 1612, la manà enderrocar Felip III (Salvà 1960 96-98 i 103-104; Pastor & Campón, 1986, 48-53 i 96). Si fou explanat anys abans de l'arribada de Macià Salvà a Tàrbena, com s'explica l'afirmació de Bartomeu Font? L'aclariment ens el proporciona Pere Maria Orts, que afirmava que el títol d'alcaid del Castell de Bèrnia continuà usant-se després de l'explanació del Fort, i que famílies importants de la Marina Baixa l'exerciren amb posterioritat a l'enderrocament, fet que implicà certes obligacions militars, beneficis fiscals i de fur (Pastor & Campón, 1986, 109).⁷⁴ Si els Salvà foren una d'aquestes famílies no n'he trobat cap prova, però per la seva elevada posició social seria possible.

BIBLIOGRAFIA

- ARDIT LUCAS, Manuel. *Els homes i la terra del País Valencià (segles XVI-XVIII)*. Catarroja: Afers.
- CASES RUIZ, Maria del Carmen (1983): *Aproximación a la demografía y a la estructura de propiedad en Tárbenas (Alicante) tras la expulsión de los moriscos*. Tesi de llicenciatura inèdita dirigida pel professor Rafael Benítez Sánchez-Blanco, Departament d'Història Moderna, Universitat de València.

- CASEY, James (1993). «La Segona Germania: perfil d'una revolta camperola». *La Segona Germania. Col·loqui internacional*. València. Diputació de València.
- — (2006): *El regne de València al segle XVII*. Catarroja: Afers.
- CISCAR PALLARÉS, Eugenio (2009): «La vida material de los moriscos en el Reino de Valencia. Notas y reflexiones sobre el estado de la cuestión». *Estudis*, 35. Universitat de València, p. 37-84.
- COLOMAR FERRER, Santiago (2016) *Una frontera oblidada. Atacs i desembarcaments de corsaris nord-africans a Catalunya, València i Balears*. Tesi doctoral inèdita dirigida pel Dr. Ernest Belenguer i Cebrià. Departament d'Història Moderna. Universitat de Barcelona.
- CORBALÁN DE CELIS DURAN, Juan (2004): «La Carta de Nueva Población y los establecimientos en la Vall de Tàrbena en 1611». *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, 80. Castelló de la Plana, p. 239-258.
- COSTA, Josep (1978). «La repoblació mallorquina en la Marina Alta i el seu entorn en el segle XVII». *Tabajos de Geografia*, 34. Mallorca, p. 87-91.
- DEL REY AYNAT, Juan Miguel (2013). «Personatges alteans del s. XIX – Ignasi Salvá Salelles» a *L'imaginari d'Altea*. 03-01-13.<<http://limaginariidaltea-amicsdaltea.blogspot.com.es/2013/01/ignasi-salva-salelles-por-miguel-del-rey.html>>
- — (2015): «La fortaleza de Altea». A: RODRÍGUEZ-NAVARRO, Pablo (Ed.). *Defensive Architecture of the Mediterranean. XV to XVIII centuries. Vol. II*. Universitat Politècnica de València. València.
- — (2016): *Passejant per les Altees*, Castellón Digital SL. València.
- DOMINGO PONS, Antoni; SALAS VIVES, Pere (2009): «Partir cap al regne de València. L'emigració de pollencins durant el segle XVII», a: MOLINES RIPOLL, Jacinto; MONJO I MASCARÓ, Joan-Lluís (coordinadors) *I Jornades de repoblació mallorquina al sud valencià segle XVII*. Ajuntament de Tàrbena, Tàrbena. p. 69-82.
- FONT OBRADOR, Bartomeu (1978): *Historia de Lluçmajor. Volumen tercero*, Mallorca.

- — (1982): *Historia de Lluçmajor. Volumen cuarto*, Mallorca.
- GALIANA SORIANO, Agustí (2013): «Documents del poblament de la Marina Baixa. 2. Edat moderna», *Sarrià*, 9, p. 56-84.
- GARCÍA MARTÍNEZ, Sebastià (2006): *El País Valencià modern*. Ed. Afers, Catarroja.
- GIMÉNEZ CHORNET, Vicent; PASTOR FLUIXÀ, Jaume (1988): «Demografia, producció del mal i productivitat del treball a Xaló, Vall d'Alcalà i Pedreguer (1555-1800)». *Aguaites*, 1, Dénia, p. 5-17.
- GINER I MONTFORT, Joan (2014): «Els pobladors gaters del segle XVII: dels últims moriscs als repobladors mallorquins». *Mudèjars, moriscs i cristians a la Marina i a la Safor. 400 anys de l'expulsió. Actes del 5è Congrés d'Estudis de la Marina Alta*. Alacant-Pedreguer, Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta – Institut Alacantí de Cultura «Juan Gil-Albert» de la Diputació d'Alacant, vol. 2, p. 2-25.
- GUINOT RODRÍGUEZ, Enric (1999): *Els fundadors del regne de València. Repoblament, antropontímia i llengua a la València Medieval*, 2 vols., 3i4, València.
- GUINOT RODRÍGUEZ, Enric; ARDIT LUCAS, Manuel (2015): *Cartes de poblament valencianes modernes (segles XVI-XVIII)*, Universitat de València, València.
- GUTIÉRREZ DEL CAÑO, Marcelino (1920): *Monografía histórica de la Villa de Altea*. València Edició facsímil de la Diputació d'Alacant, 1980, Altea-Benissa.
- IVARS CERVERA, Joan (2011). «Atacs de pirates i corsaris a les costes de la Marina: un exemple del litoral de Teulada al segle XVII. Antecedents», publicat a la revista *Aguaites*, 30, Dénia, p. 47-60.
- LLOBELL FRASQUET, José (2009): «El elemento judío en la repoblación del Siglo XVIII en Altea y las Marinas», *Sarrià*, 1, p. 6-17.
- — (2013): «Les Cartes Pobles del segle XVII i l'abús senyorial: un obstacle al desenrotllament d'una burgesia agrària», *Sarrià*, 9, p. 120-133.
- LLORÉNS BARBER, Ramon (1988): *Historia de Altea. Siglo XVIII*, Altea.

- MAS I FORNERS, Antoni (2008): MONJO MASCARÓ, Joan-Lluís (2000): «Re pobladors mallorquins al sud del País Valencià després de l'expulsió dels moriscs. Cap a un estat de la qüestió». *Butlletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 56. Mallorca, p. 275-296.
- — (2002): *Per poblar lo regne de València... L'emigració mallorquina al País Valencià en el segle XVII*. Govern de les Illes Balears, Mallorca.
- — (2003): «Els llinatges de creació mallorquina com a eina d'estudi de l'onomàstica del País Valencià». *XXIX Col·loqui de la Societat d'Onomàstica, Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica*, 94 i 95. Universitat de València, València, p. 523-551.
- — (2004): «Tothom se'n va a la població de València. L'emigració mallorquina al regne de València en el segle XVII». *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*. Barcelona, p. 89-112.
- — (2007): *Santa Margalida i Tàrbena, deu anys d'agermanament*.
- MAS I FORNERS, Antoni (2006): MONJO MASCARÓ, Joan-Lluís; MAS I MARTÍ, Josep (2006): *Llíber i Lluçmajor. Les arrels històriques d'un agermanament*. València.
- MAS I MARTÍ, Josep; NOGUERA I AMENGUAL, Jaume (2008): «El lloc i el terme de Llíber al segle XVII», *Aguaites*, 26. Dénia, p. 7-61.
- MAURI VICTORIA, Rafael; CUEVAS I CASAÑA, Joaquim (1988): «L'evolució demogràfica de la Vall de Xaló», *Aguaites*, 2. Dénia, p. 23-36.
- MIRALLES CEBRIÀ, Robert (1988): «Crisi i creixement a l'Ondara del segle XVII». *Estudis sobre la població del País Valencià. Actes de les I Jornades sobre la Població del País Valencià*. Edicions Alfons el Magnànim – Institució Valenciana d'Estudis i Investigació – Institut d'Estudis «Juan Gil-Albert» – Seminari d'Estudis sobre la Població del País Valencià. València, p. 345-356.
- (2014) «La població d'Ondara entre els segles XIV i XVII». *Mudèjars, moriscs i cristians a la Marina i a la Safor. 400 anys de l'expulsió. Actes del 5è Congrés d'Estudis de la Marina Alta*. Alacant-Pedreguer, Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta – Institut Alacantí de Cultura «Juan Gil-Albert» de la Diputació d'Alacant.

- MONJO MASCARÓ, Joan-Lluís (2005): «Canvi i continuïtat toponímica en un terme de repoblació moderna. El cas de Tàrbena (segle XVII)». *XVII Jornada d'Antroponímia i Toponímia*. Universitat de les Illes Balears, Govern Balear. Palma, p. 221-243.
- NAVARRO BENITO, Myriam; PLA ALBEROLA, Primitivo J. (2009): «La repoblació de Tàrbena després de l'expulsió dels moriscos», a MOLINES RIPOLL, Jacinto; MONJO I MASCARÓ, Joan-Lluís (coordinadors). *I Jornades de repoblació mallorquina al sud valencià segle XVII*. Ajuntament de Tàrbena, Tàrbena, p. 123-156.
- ORTS I BOSCH, Pere Maria (1988): *Carta Pobla d'Altea, 1617*. Art Lanuza, Altea.
- PARÍS FOLCH, Maria Lidón (2003): «Graduados universitarios de Castellón en la Universidad de Valencia en el siglo XVIII» a CRUZ MUNDET, José Ramón (Ed.). *Archivos universitarios e historia de las universidades*. Instituto Antonio de Nebrija, Universidad Carlos III, Madrid.
- PASTOR FLUIXÀ, Jaume (2005): *Les baronies de Calp, Benissa, Teulada i Altea*. Ajuntament de Calp, Biblioteca Valenciana, València.
- PASTOR FLUIXÀ, Jaume; CAMPÓN GONZALVO, Júlia (1986): *Papers de Bèrnia (documents i comentaris històrics sobre el fort de Bèrnia)*. Ajuntament de Callosa d'en Sarrià, Callosa d'en Sarrià.
- PESET REIG, Mariano; MANCEBO, Maria Fernanda (1980): «La población universitaria en España en el siglo XVIII» a GARMA PONS, Santiago (coord.). *El científico español ante su historia: la ciencia en España entre 1750-1850: I Congreso de la Sociedad Española de Historia de las Ciencias*, Universitat de València, València.
- SALVÀ BALLESTER, Adolfo (1960): *La villa de Callosa de Ensarria. Monografía histórica documentada. Tomo I*. Instituto de Estudios Alicantinos, Alacant.
- SANTACREU SOLER, Jose Miguel; AURA MURCIA, Federico; BALDAQUÍ ESCANDELL, V. Ramón (2009): *La carta de poblament de Tàrbena*. Diputació d'Alacant, Alacant.
- SERRA I BARCELÓ, Jaume (2009): «Banderies i bandolers a la Mallorca moderna» a: MOLINES RIPOLL, Jacinto; MONJO I MASCARÓ, Joan-Lluís (coordinadors). *I Jornades de repoblació mallorquina al sud valencià segle XVII*, Ajuntament de Tàrbena, Tàrbena. p. 123-156.

- SIGNES MOLINES, Miguel (1992): *Historia de Tàrbena*. Alacant.
- TORRÓ, Lluís (1993): «Implicacions i conseqüències de la Segona Germania». *La Segona Germania. Col·loqui internacional*. Diputació de València, València.
- VAQUER BENNÀSSAR, Onofre (2008): *L'origen dels mallorquins*. El Tall Editorial, Mallorca.
- VICH VIDAL, Gabriel (2018): «Participació llucmajorera en la migració balear cap al País Valencià en el segle XVII: estat de la qüestió i possibles línies d'investigació». *Actes de les I Jornades d'estudis locals de Lluçmajor. Volum 1. Història/ Patrimoni*. Ajuntament de Lluçmajor, Lluçmajor, p. 53-84.

NOTES

- 1 En el transcurs de la comunicació s'esmenten l'Arxiu Parroquial d'Altea (APA), l'Arxiu Parroquial de Tàrbena (APT), l'Arxiu Parroquial de Xaló (APX), l'Arxiu de la Parròquia de Santa Maria d'Oliva (APSMO), l'Arxiu Parroquial de Pedreguer (APP), l'Arxiu Pere Maria Orts i Bosch de València (APMOB), l'Arxiu Diocesà de Mallorca (ADM) i l'Arxiu Municipal de Lluçmajor (AMLL).
- 2 Els baptismes de Lluçmajor a l'ADM tenen contiuitat a partir de l'any 1586, encara que es conserven en quaderns solts els de 1546, 1569, 1572 i 1573. L'Arxiu Parroquial de Tàrbena comença els seus registres el 1620 i el d'Altea és encara més tardà. S'inicia el 1640, 23 anys després de la refundació de la localitat. A més a més, a Altea manquen les dades de bateigs i defuncions entre 1667 i 1677, de 1723 a 1732 i de 1747 a 1757. Casualment la majoria d'aquests períodes sense registres resulten claus per a seguir la trajectòria dels primers Salvà a Tàrbena i per documentar el seu pas a Altea.
- 3 A l'adreça <https://gw.geneanet.org/pedreguerxalo?lang=es> podem trobar la base de dades genealògica que Pérez Martínez ha elaborat amb dades dels segles XVI, XVII, XVIII i XIX a partir de les seves recerques a arxius parroquials de Pedreguer, Xaló, Llíber, Orba, Benidoleig, la Vall de Laguar, Alcalalí, Parcent, Gaianes, Beniatjar i Dénia, a més de genealogies de famílies d'altres localitats dels voltants amb origen a les anteriors. És una eina avalada per investigadors de prestigi com Antoni Mas o Joan Giner, i de fàcil accés, que m'ha permès seguir la descendència de moltes nissagues de repobladors sense sortir del meu despatx.
- 4 Càlculs d'elaboració pròpia a partir de Font 1978, 373-408.

- 5 Càlculs d'elaboració pròpia a partir de Font 1978, 313-328.
- 6 Data de naixement aproximada calculada per Juan Ramón Pérez a partir de la seva defunció a APX Tom I fol 3v.
- 7 Data de naixement aproximada calculada per Juan Ramón Pérez a partir del seu matrimoni a APX Tom II fol 7.
- 8 Documentat per Font Obrador el 1610 al Regne de València a partir de protocols notariais mallorquins (1982, 422).
- 9 A l'obra *Llucmajor i Llíber. Les arrels històriques d'un agermanament* Antoni Mas, Joan Lluís Monjo i Josep Mas identifiquen aquesta persona com Francina Salvà (2006, 59), mentre que Pérez Martínez l'anomena Francisca Catany.
- 10 Data de naixement aproximada calculada per Juan Ramón Pérez a partir del seu casament APX – Tom 2, fol 1.
- 11 Joan Giner dedueix que es tracta del germà de Julià Salvà, i, per tant, una persona diferent de l'altre Miquel Salvà, i Pérez Martínez ho confirma.
- 12 Novament càlculs aproximats de Juan Ramón Pérez a partir de les fonts parroquials valencianes: casament del seu fill a l'APX Tom II, fol 35.
- 13 Data de naixement aproximada calculada per Juan Ramón Pérez a partir de la defunció de Macià Salvà, la data de la qual procedeix d'una informació proporcionada per Maria Francisca Galiana Botella.
- 14 Per Pérez Martínez va ser el 1595 i per Bernard Costa el 1600. Ambdós ho calculen aproximadament a partir de dades de l'Arxiu Parroquial de Tàrbena.
- 15 La data de naixement de 1615 és aproximada i va ser establerta per Juan Ramón Pérez a partir del matrimoni de Cristòfol Salvà a APT Llibre I, còpia, fol 72. Bernard Costa-Perez, en canvi, pensa que hauria nascut el 1620 i Pere Maria Orts al seu arbre genealògic del llinatge Salvà el documenta com a poblador de Tàrbena el 1622.
- 16 El bateig de Joan Nadal el documenta Pérez Martínez a l'APT – Llibre 1, còpia, fol 3 i el de Macià Atanasi a l'APT – Llibre 1, còpia, fol 4v.
- 17 Defunció: APX – Tom 1, fol 3v.

- 18 El 1668 torna a documentar un Joan Salvà fora de Mallorca, sense especificar ni el lloc de residència ni si és el mateix o si es tracta d'una altra persona.
- 19 Com veurem després Pérez Martínez ha demostrat que no és el mateix de Pego sinó una persona diferent.
- 20 A l'Arxiu Parroquial de Pedreguer els únics Lluch Salvà atestats per Pérez Martínez són el fill de Joan Salvà, nascut a Pedreguer el 1618, i el net d'aquest, Lluch Salvà Ramis, nascut a Pedreguer el 1672. Igualment, l'únic Vicent Salvà documentat també és fill de Joan Salvà, nascut a Pedreguer el 1620.
- 21 Realment és el primer llucmajorer de cognom Salvà documentat al Regne de València.
- 22 Ho sabem de forma indirecta per la defunció a l'Arxiu Parroquial de Pedreguer, Tom I, fol 37v.
- 23 També de forma indirecta per la defunció a l'Arxiu Parroquial de Pedreguer, Tom I, fol 25v.
- 24 Llibre de defuncions de l'Arxiu Parroquial de Pedreguer, Tom I, fol 25.
- 25 Càlcul indirecte pel seu casament a l'Arxiu Parroquial de Pedreguer, Tom I, fol 9.
- 26 Defunció l'Arxiu Parroquial de Pedreguer, Tom I, fol 43v.
- 27 Miralles considera que devia venir del Rosselló, que des de l'inici de la Guerra dels Segadors havia esdevingut una mena de protectorat francès, juntament amb altres persones de cognom Carrió, Fornell, Gallart, Puig o Vileta.
- 28 Ho sabem pel que apareix en l'acta del matrimoni de Miquel Salvà i Isabel J. Mas en el llibre de casaments de l'Arxiu Parroquial de Dénia, any 1634, fol 207.
- 29 Serien els llinatges Adrover, Estela, Gibert, Ginestar, Mengual, Mulet, Pons, Pou, Ripoll i Rovira.
- 30 Mas i Monjo detecten a l'arxiu parroquial d'Altea fins a 34 persones que pels seus llinatges podrien ser mallorquins: Adrover, Aulet, Ballester, Cerdà, Durà, Ferrer, Genovard, Llaneres, Malonda, Martí, Mateu, Mulet, Riera, Seguí, Santacreu, Tecles i Vidal.

- 31 Vaig adonar-me de la importància d'aquesta obra per la meua recerca quan fullejant l'inventari de l'Arxiu Pere Maria Orts i Bosch a la Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu vaig descobrir-hi 3 documents: el pròleg escrit pel mateix Pere Maria Orts per a la tesi doctoral en la qual es basa *Les baronies de ...* al lligall «Pere Maria Orts – Còpies – Modern» a la caixa 56, una fotocòpia de la informació sobre els Salvà en l'obra de Pastor i Fluixà *Les baronies de ...*, la carpeta «Pedro Mª Orts – Ignacio Orts i Salvà» de la caixa 58 i 3 fotocòpies de l'entrada Salvà en el mateix llibre a la carpeta «Orts i Salvà» de la mateixa caixa 58.
- 32 Bateig: APT Llibre 2, fol 143v.
- 33 APSMO Llibre 5, fol 373.
- 34 Deducció feta per Pérez Martínez a partir de l'acta del seu matrimoni el 15 de gener de 1696 a Tàrbena, documentat a APT – Llibre 2, fol 157.
- 35 Bateigs documentats per Pérez Martínez a l'APT – Llibre 2, fols 136, 141 i 143v.
- 36 Arxiu Pere Maria Orts i Bosch a la Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu. Caixa 60: «Documents apareguts entre els llibres donats per Pere Maria Orts a la Biblioteca Valenciana», Arbre genealògic del llinatge Salvà.
- 37 Si haguera mort a Altea Pastor i Fluixà ho hauria pogut documentar perquè les dades de difunts es reprenen el 1733.
- 38 Com veurem més avall, Jaume Pastor i Fluixà (2005, 502) ens parla del casament de Francesca Salvà amb Maties Gorgoll i Barber (1701-1763), natural d'Altea, alumne del Reial Seminari de Nobles i alcalde ordinari d'Altea, i del d'Ignàsia Salvà amb Josep Barber i Buró, capità de milícies d'Altea (Pastor 2005, 487 i 515). Pel matrimoni de Domingo Salvà descobert per Pérez Martínez sabem que el 1736 era habitador d'Altea i pel text transcrit per Lloréns Barber que hi va morir el 1755.
- 39 Arxiu Pere Maria Orts i Bosch a la Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu. Caixa 60: «Documents apareguts entre els llibres donats per Pere Maria Orts a la Biblioteca Valenciana.»
- 40 Signatura I/35-B103, baptismes entre 1588 i 1601.

- 41 ADM – Llibre sacramental de baptismes de la parròquia de Lluçmajor – Tom III, fol 85.
- 42 Aquest donzell era propietari a Lluçmajor de les possessions de Capocorb, es Rafal d'en Turc, So n'Albertí i Solleric, a més dels rafals de Guiamerà i Vallgornera, explotacions valorades conjuntament en 36.000 lliures.
- 43 Diversos Cristòfols Salvà es casen amb Antonina Cirerol (02/08/1572), Angelina Fullana (03/10/1573) i Elisabet Alzamora (12/07/1599), en aquest cas ambdós llucmajorers, però les noces es feren a Felanitx.
- 44 ADM I/35-B103 – Llibre sacramental de baptismes de la parròquia de Lluçmajor – Tom III, fol 82.
- 45 Casament: APX – Tom 2, fol 20v.
- 46 Hi ha certa confusió a la bibliografia respecte a la carta o les cartes pobla. Corbalán de Celis considera que la primera i única carta pobla atorgada per la marquesa d'Aitona ho va ser amb data del 25 de desembre de 1611, però Navarro i Pla Alberola pensen en realitat que va ser el 1610 perquè l'any nou començava el 25 de desembre, opinió defensada també per Antoni Mas i Joan Lluís Monjo. A més Corbalán de Celis parla de 39 signataris, però al text només n'apareixen 17. Mas i Monjo parlen de dues cartes pobla, mentre que Corbalán de Celis parla de carta pobla i d'establiments de 1611, mentre que Cases situa aquests establiments el 1612. Navarro i Pla Alberola també parlen d'una única carta pobla.
- 47 En general aquesta mobilitat seria la conseqüència de la baixa qualitat de les terres, la desigual distribució d'aquestes i les feixugues condicions d'assentament establertes per les primeres cartes pobla o els deutes heretats de l'època morisca. Ciscar 1977, 51 i 1975, 159-160.
- 48 Model desenvolupat per Casey a partir del cas de Pedralba, però que les investigacions d'Antoni Mas i Joan-Lluís Monjo han confirmat a la pràctica totalitat de les localitats de repoblació balear.
- 49 Vegeu la nota 14.
- 50 Per Bernard Costa Cristòfol no seria el primogènit, sinó el segon fill d'aquest matrimoni. Pere Maria Orts retarda el naixement de Cristòfol encara més que Bernard Costa, al 1622, en principi usant dades de l'APT.

- 51 Carme Cases (1983, 17) estableix que al segle xx el secà representava el 94,8 % de la superfície conreada, per només un 5,2 % de regadiu.
- 52 Amb percentatges del 33, 6, 29,2 i 9 % respectivament segons Carme Cases (1983, 17).
- 53 Percentatges del 8,9 i 3,1 % respectivament.
- 54 184,2 hectàrees, és a dir, entre 250 i 260 quarterades mallorquines.
- 55 7,2 hectàrees, és a dir, unes 10 quarterades.
- 56 Aquesta transcripció apareixia en l'obra inèdita d'Adolf Salvà i Ballester *Documentos históricos de la villa de Tàrbena*, obra avui perduda.
- 57 Aproximadament 9,5 hectàrees, és a dir, unes 13 quarterades i mitja.
- 58 Si n'hi havia se n'especificava el nombre exacte perquè els censos en espècie de l'arbratge en principi només afectaven els arbres preexistents. Els sembrats de bell nou pels colons tenien una moratòria de pagament de 20 anys.
- 59 Hipòtesi defensada per autors com Josep Costa, Sebastià Garcia o James Casey, però relativitzada o minimitzada per d'altres com Eugenio Ciscar o Manuel Ardit.
- 60 Bartomeu Puigserver és el primer a abandonar Tàrbena, mentre que Miquel Vidal i els seus s'estableixen a Altea el 1630 (Mas & Monjo 2002, 50; Font 1982, 422-423).
- 61 La data de naixement de Miquel és un càlcul aproximat de Pérez Martínez a partir de l'acta del seu matrimoni que Bernard Costa confirma. El naixement de Nadal Joan el documenta Pérez Martínez a l'APT – Llibre 1, còpia, fol 3 i el de Macià Atanasi a l'APT – Llibre 1, còpia, fol 4v.
- 62 Aquesta data de defunció la publica en la seva base de dades Pérez Martínez. La transcripció del registre parroquial de la seva defunció me l'ha feta arribar Juan Ramón Pérez Martínez.
- 63 Probablement un dels fills del seu veí Bernadí Ferrer.
- 64 Casament: APT – Llibre 1, còpia, fol 72.

- 65 Naixements: APT – Llibre 1, còpia, folis 12, 13v i 14v.
- 66 Pérez Martínez ho dedueix a partir del casament de Cristòfor el 15 de gener de 1696 APT – Llibre 2, còpia, foli 157, però no n'ofereix la font en el cas del segon, tot i publicar les dates del seu naixement i la seva defunció. Segons Pastor i Fluixà Cristòfor fou batejat el 1674, Bernat el 1677 i Caterina Anna el 1680, però no diu on (2005, 513).
- 67 Segons Pérez Martínez va morir als 92 anys, però no indica la font d'on obté aquesta informació. Si la data de naixement de Bernard Costa és la correcta hauria mort als 87 anys. En tot cas edats molt avançades per a l'època.
- 68 Entre els descendents de Bernat Salvà i Carrió trobam Francesc Salvà i Pont, conegut a Tàrbena com *s'Abogat*, que al segle XIX arribà a ser magistrat de l'Audiència de Madrid, o el seu nebot l'historiador Adolf Salvà i Ballester.
- 69 Descendent d'un dels signataris de la carta pobla de Tàrbena, Magí Ripoll.
- 70 Vegeu la nota 55.
- 71 Sebastià Garcia (2006, 242 i 261-262) en canvi considera, i ho fa en dues ocasions, que aquests dos personatges eren naturals de Tavernes i no de Tàrbena.
- 72 Any de naixement del seu fill Macià Gorgoll i Salvà (1725-1800), capità de milícies urbanes (Pastor 2005, 502).
- 73 El més probable és que fora a Gandia, la universitat més propera a Tàrbena, on els graus s'adquirien amb més facilitat i amb costos de matriculació més baixos (Peset & Mancebo, 316).
- 74 Aquesta informació la va proporcionar Pere Maria Orts a Jaume Pastor i Júlia Campón.